

M

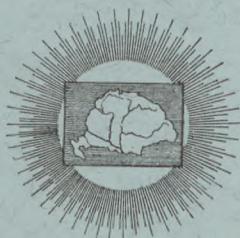
252.940

A magyar kérdés történeti szempontból tekintve

Irta:

Domanovszky Sándor

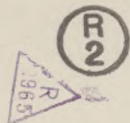
egyetemi ny. r. tanár

Dr. IVÁNTI BÉLA

1920.

Kiadja Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája
Budapest.

M 252.940

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

VII.00-229

1069
65.

A magyar kérdés történeti szempontból tekintve.

A világháboru véget ért. Az egyik oldalon örömmámorban usznak a győztesek országai. A másikon gyász, nyomor és kétségbeesés. S az egész helyzetben a legnyomoruságosabb viszonyok közt szegény Magyarországunk, megtámadtatva minden szomszédjától, elhagyatva mindenkitől. Nem az a célom ezekkel a sorokkal, hogy feltépjem önök előtt egy vérző ország súlyos sebeit, nem részvétet akarok ébreszteni, nem az emberi érzelem hurjain visszhangot kelteni mélységes fájdalomk méltánylására. Ez nem a historikus föladata. Én az észhez fordulok s a győzteseknek a tényeket méltányló elfogulatlan igazságérzetéhez, a művelt osztályok tagjaihoz, akik a diadalmámorban is tudnak higgadtan gondolkodni és komoly ítéletüknél fogva hivatva vannak országuk közvéleményét irányítani.

Évtizedek óta szomszédaink részéről tervszerű izgatás folyt nemzetünk ellen a nyugat országaiban, hogy irredentista mozgalmakat népszerűsítsék a mi rovásunkra. Azt állították rólunk, hogy Magyarország nemzetiségeinek elnyomásával a jövő béke veszélyeztetői vagyunk. S ma ez elméletekből kifolyólag csehek, románok és szerbek nagy területeket akarnak kiszakítani ezeréve fennálló országunk testéből. „Ethnopolitikai alakulatok“ a felkapott jelszó, amely azonban Európa keleti részein, ahol a népek a legtarkább elvegyülésben laknak egymás mellett, megvalósíthatatlan, ha csak az összes államalakulatokat apró körzetekre fölbomlasztani nem akarják. Máskülönben minden új geographiai fölosztás csak új irredentát teremtené a régi helyén. Avagy elképzelhető-e az, hogy Erdélynek és a többi az oláhok követelte megyéknek csak nagynehezen teremtett csekély oláh többsége kedvéért, ha ez országrészt Romániához csatolnák, annak csak jelentéktelenül kevesebb, magyar és német lakosa, támogatva a historiai mult által, ne indítson a réginél még hevesebb irredentista agitációt?

Nagyon jól érezték e nehézségeket ellenségeink, amikor saját irredentájukat históriai jogokra akarták alapítani, s később, amikor a pillanatnyi helyzet hatása alatt édes szavakkal kezdték hirdetni, hogy milyen méltányos módon kívánnak bánni az uralmuk alá kerülő más nemzetiségekkel.

A kelet rendezett viszonyai és belső békéje bizonyára a nyugatnak is eminens érdeke. Azzal a kérdéssel fordulok azonban önökhöz, tisztelt olvasóim, ha már a kelet ethnographiai tarkaságán nem változtathatnak, nem tanácsosabb-e az új térkép megalkotásánál az ezeréves Magyarország fenntartása, mint az új tagolással való kísérletezés?

Ez a keleti Európa rendezésében a legfontosabb kérdés. Ennek megfontolásában akarom szíves figyelmöket néhány tényre fölhívni.

Kétségtelen, hogy a mai pillanatban a világ sympathiája nincs a mi oldalunkon. Ennek oka azonban, hogy nem ismerik történetünket, különösen nem azt, hogy hogyan fejlődött nálunk a nemzetiségi kérdés? Ma nincs idő arra, hogy önöknek hosszú történelmi előadásokat tartsunk, nem is volna meg meghallgatásukra a kellő türelmük. Ezért fordulok önökhöz az alábbi sorokkal, amelyekben épen csak azokat a kérdéseket tárom szemük elé, amelyek szerény nézetem szerint a kérdés megítélésére a döntőek.

A tárgyalás
gondolat-
menete.

Tévesen hiszik önök azt, hogy ebben az országban egy Ázsiából bevándorolt csekély néptöredék nyomja el művelt szomszédait. *Az az ázsiai nép a XIII. századig összeolvadt azokkal a népekkel, akiket itt talált és már ekkor rég kivetkőzött ázsiai jellegéből.* A mai nemzetiségek az ország határszéli irtatlan erdőségeiben telepedtek nagyrészt a XIII. század óta és a nekik biztosított nagy kedvezmények folytán ha külön államot nem is alkottak, mindig nemzeti életet éltek. (I.) *Csak a XVII. század vége óta törekedett a bécsi politika, hogy Magyarországot a Habsburgok birodalmába teljesen beolvaszthassa, arra, hogy a nemzetiségeket a magyarság ellen uszítsa.* Ez a politika 1848-ban érte el tetőpontját s ebben kell keresni annak okát, hogy a magyarság az 1867-ben az udvar által kikényszerített nemzetiségi törvényt maga ellen irányulónak tekintette s végrehajtása alól kibujni iparkodott. Ez tehát ellenhatás volt azon elnyomatási törekvéssel szemben, amellyel a bécsi kormány a nemzetiségek szövetségét kereste. (II) Amíg azonban az udvari körök ezt az ellentétet fel nem idézték, *a magyar nemzet mindig a legliberalisabban bánt a hazai nemzetiségekkel és támogatta gazdasági és kulturális törekvéseiket.* Hogy ez így volt, arról szeretném önöket meggyőzni és rámutatni arra, hogy a kelet államrendjének kialakulásában milyen jelentősége volt ennek az országnak, amely a Kárpátok hegygerinceivel övezve egy egységes folyamrendszer keretében egységes államalakulatnak van praedestiniálva (III.).

Röviden és minden szónoki pathos nélkül tárom szemeik elé a szükséges adatokat, utalva, ahol kíváncsok, azokra az irodalmi termékekre is, amelyekből a részletekről tájékozódhatnak, avagy az egykoru adatokra, hogy állításaim igazságát ellenőrizhessék.

Olvassák tehát kérem oly jóindulattal az alábbi sorokat, amint azt egy sokat szenvedett nemzet, nemzeti nyomorúságának szomorú

napjaiban megkívánhatja, gondolkozzanak azután fölötté higgadtan és ítéljenek elfogulatlanul, *menten azoktól a jelszavaktól, amelyekkel a háboru alatt az izgatás ellenünk folyt.*

I.

Franchet d'Esperay tábornok belgrádi találkozásán a magyar delegátusokkal különbséget tett „madjar“ és „hongrois“ közt. Ezzel a megkülönböztetéssel elárulta, hogy a magyarság ellen izgatók fogalomkörében él, akik emezzel a szóval Magyarország lakosait általában, amazzal pedig a fajmagyarságot kívánják megjelölni. Nincs eset rá, hogy valamely más országnál attól a néptől, mely az ország lakosságának többségét alkotja s annak történelmi fejlődését irányította, megtagadnák azt a nevet, melyet az ország megjelölésére is használnak és amelyet az a nép századokon át viselt. A franciák, hogy Franchet d'Esperay tábornok nemzeténél maradjak, nem mind a frankok, még kevésbé az Isle-de-France lakóinak — amelyről az ország nevét kapta — leszármazottai és mégis mindenki méltán megütköznék azon, ha a bretonok, provençeiak vagy savoyardok kedvéért valaki rájuk külön nevet alkalmazna. Hogy azonban ennél jobb példát is említsek, az oroszoktól és a törököktől sem tagadta meg soha senki a nevöket, holott az országaikban élő nemzetiségeket nagyobb és régibb ellentétek választották el tőlük, mint a mieinket.

A magyarság fogalma.

A mai Magyarország magyarságában annyi teljesen elmagyarosodott nemzetiségi eredetű elem él, nyelvében, vérében és érzelmeiben tiszta magyarként, hogy a mai magyarságot semmikép sem lehet a honfoglaló ural-altáji nép fajilag tiszta leszármazottának tekinteni. *A magyarság mai alkotásában keverék nép*, akárcsak az angol, ahol e szóval nemcsak az angolszász nép leszármazottait nevezzük, hanem azokat az igen jelentékeny kelta, dán-normann és francia-normann elemeket is, amelyek velök a századok folyamán egy egységgé forrottak össze.

Ez a keveredés pedig nem a közel múltban lezajlott elvegyülés következménye. Alapjaiban már a magyar nemzet és társadalom alakulásának korszakában, a XI—XIII. században ment végbe. A hódítók már akkor kivetkeztek eredeti faji jellegükből és *összeolvadtak a hódoltakkal, úgy, hogy azok is belejutottak az akkor rétegződött társadalom minden rétegébe.* A mai viszonyok közt szükségesnek tartom, hogy mindenekelőtt ezt az összeolvadást világítsam meg.

A magyarság keveredése a hódolt népekkel.

Amikor a magyarok mai hazájukba bejöttek, *itt csak igen gyér népességet találtak*, azt is jórészt az ország nyugati területein. A Dunántúlon frank fennhatóság alatt éltek szláv alakulatok, némi avar és germán néptörzsekkel. A Dunától északra nagyjából a Garam folyóig terjedő terület a Nagymorva birodalomhoz tartozott,

az Alföld déli részén pedig szórványos bolgár telepek állottak fenn. A többi elhagyott pusztaság volt: „Avarum solitudo“, amint Regino prümi apát nevezte¹⁾ s e pusztaság Nagy Alfréd angol király leírása szerint Bolgárországig terjedt.²⁾ A honfoglalók megtelepedése először e pusztán maradt keleti részeken történt, onnan foglalták el néhány év múlva a Dunántúlt s a fölbomlott Nagymorva birodalom egy részét. Az a szláv lakosság azonban, amellyel e területeken érintkezésbe kerültek, a következő két-három század folyamán teljesen beleolvadt a hódítók társadalmába.

A honfoglalás idején magyar és szláv kétségtelenül mint hódító és meghódított állottak egymással szemben. De akkor sem volt ez az ellentét olyan éles, hogy a hódolt szlávok panaszát válthatta volna ki, sőt Theotmar salzburgi érsek 900 nyarán IX. János pápához intézett levelében már arról panaszkodott, hogy a morvák a magyarokhoz csatlakoztak, fejüket a magyarokat utánözva, pogány módra megnyirták s a szomszéd országokat velük együtt pusztították.³⁾ Pedig akkor a hódítók még kétségtelenül szolgálknak tekintették a szlávokat, nem amolyan tetszés szerint elidegeníthetetlen ingóságnak, hanem a földjükön tovább is szabadon gazdálkodó földműveseknek, akiket adózásra köteleztek.

Ez az éles gazdasági ellentét azonban szintén megszűnt akkor, amikor néhány évtizedes, Európa különféle országaiba tett hadi kalandozás (899–955) után a magyarok is telepedni kezdtek. A békés telepedés együtt járt a monarchikus rend elismerésével és a kereszténység felvételével s azt jelentette, hogy a harcos nép egész világfelfogását megváltoztatja, ami nem történhetett nagy válságok nélkül és mindenekfölött nem máról holnapra. A XIII. század közepére, mire társadalmi rendünk kialakult, a hódítók egy része elvesztette személyes szabadságát és szolgasorba süllyedt, másik része viszont magához emelte a meghódítottakat, akiknek jelentékeny száma már akkor, amidőn a XIII. században a magyar nemesség formálisan megalakult, ennek soraiba került. Történt ez az elvegyülés azon két krízis kapcsán, amelyeken időközben a lakosság gazdasági tekintetben átesett. Az első a XI. században a rend biztosítására hozott kemény törvényekkel a hódítók közül sokakat szolgasorba taszított, másokat meg, akik az új rendhez nem tudtak idején alkalmazkodni, gazdasági helyzetök megromlásával idegen, földesuri fönnhatóság alá

¹⁾ Reginonis chronicon ad an. 889.

²⁾ And thonne be eastan Carendran lande, begeondan thaem westenne is Pulgara land. Ed. Bosworth. London 1855. cap. 2.

³⁾ Ipsi Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt, et more eorum capita suorum pseudochristianorum penitus detonderunt et super nostros christianos immiserunt, atque ipsi supervenerunt et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios pessima carcerum fame ac siti perdidierunt, innumeros vero exilio deputaverunt et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redigerunt. Magyar Honfoglalás Kútírói. 327. l.

juttatott. Amikor ez utóbbiak a XIII. században szabadságuk védelmére valóságos forradalmi mozgalmat indítottak s a nemesi szabadság sarkalatos jogait elismertették, a diadalmas köznemesi rendsoraiban már sok volt a származásra nézve idegen elem és jövevény. Velük szemben a régi szolga és szabad eredetű, mások földjén gazdálkodó és ott különböző szolgálatra kötelezett népek csoportjaiból a szolgálat egyenlősítésével egységes jobbágyosztály alakult. Ennek a szolgálósztálynak szabad költözködési joga az egykori nagyrészt fajmagyar eredetű szabadok jogviszonyaiból származott át a többiekre is.

Ezzel a magyar társadalomnak az a faji rétegződése, amelyet az a honfoglalás után mutatott, teljesen eltűnt *s a társadalom minden osztályában beleolvadtak a magyarságba az itt talált szlávok és a később bevándorolt, számra nézve gyengébb idegen népcsoportok is.* Nagyrészüket, különösen a dunántúli szlávok nyelvileg is, úgy, hogy a XIII. században a Dunántul már egészen magyar s az egységes jobbágyosság megalakulásakor ez a néposztály is — eltekintve némely határszéli területtől — nyelvileg tiszta magyar volt. Birtokos osztályunkba pedig hadi érdemek és közigazgatási szolgálat alapján emelkedett sok idegen elem. A hatalmasabbak adomány útján, a szegényebbek úgy, hogy tisztséget vállalva a királyi szolgálónép legelőkelőbb osztályába, a várjobbágyokéba emelkedtek, akiket azután honvédelmi érdekből tömegesen nemesítettek. Hogy csak egy néhány példát említsek, régi előkelő családjaink közül a Báthory, Bocskai¹⁾ és Héderváry²⁾ családok német, a Rákóczi család szláv³⁾, a Lorántffy-család meg olasz⁴⁾ őstől származtatta magát.

A magyar nemzet tehát már a XIII. századig annyi nyugat-európai elemet olvasztott magába, hogy az ural-altáji ősök faji sajátágaiból sok elveszhetett. A hazánk területén későbbi időkben erőre kapott nemzetiségek kedvéért tehát ettől a néptől a hungarus nevet megtagadni történetietlen és annál kevésbbé helytálló, mert a hungarus szó a honfoglaló magyarság faji jellegét még élesebben fejezi ki, mint a „magyar“. A magyar „magyar“-nak nevezte magát az uralkodó Megyer törzsről, az idegenek azonban, néhány keleti (arab, perzsa) írótól eltekintve az ugor, ungar, hungarus néven nevezték őket már megjelenésük óta, ezzel ugor eredetükre utalva.⁵⁾ Csak egy modern, főképp az alldeutschok által felkapott fraseologia hozta divatba a „magyar“ kifejezést a „hungarus“-szal, ezzel az ősi faji jellegét a legélesebben kifejező elnevezéssel szemben, ame-

A „magyar“ és „hungarus“ megkülönböztetés jogosulatlán.

¹⁾ De genere Gutkeled.

²⁾ De genere Héder.

³⁾ De genere Bogát-Radvány.

⁴⁾ De genere Rátót.

⁵⁾ V. ö. erre vonatkozólag: Hóman Bálint: A magyar nép neve a középkori latinságban. Történeti Szemle 1917. és 1918. évfolyam.

lyet az összes magyarországi lakosokra alkalmazott, csak azokat zárva ki belőle, akikre legalább nyelvileg ez az elnevezés leginkább ráillik. És a magyarság ellen felizgatott nemzetiségek csodálatos fogékonysággal sajátították ki ezt az alldeutsch agitativ jelszót. Különben is a magyarországi nemzetiségek története szempontjából *éles különbséget kell tenni az 1690 előtti és utáni fejlődés közt*. A mai helyzet megítéléséhez az 1690 utáni fejlődés a fontosabb. Mielőtt azonban erre rátérnénk, az ellentét megvilágítása érdekében a korábbi korszak viszonyait is ki kell fejtenem.

A honfoglalók
megtelepe-
dése.

A magyarság amikor ezt az országot elfoglalta, az egész terület benépesítésére és megművelésére nem volt elegendő. Elfoglalta tehát a Dunántuli dombos vidéket és a kis és nagy magyar Alföldet, a Duna és a Tisza folyamvölgyét és mellékfolyóik alsó folyásvidékét. A hegyvidék a puszták lovasait nem nagyon vonzotta. A megszállás tehát az ország középső, sík vidékén történt, északkeleten a Kiskárpátok lábáig s a Vág, Nyitra és Garam völgyében a mai Pöstyén, Nagytapolcsány és Garamszentbenedek vidékéig terjedt, ahol a völgyek összeszűkülnek; innen a megszállott terület határa Gömör és Borsod vára fölött és átszelve a Hernád völgyét, a mai Kassa alatt haladva el, Ungvártól északra fordult le délfele a Tiszához, majd a Szamoshoz. A Szamos völgyén át történt Erdély benépesítése. Ezt a földet kezdetben nem méltatták különösebb figyelemre, sója miatt azonban később nagyon megbecsülték. A Szamosvölgyéből terjedtek át azután telepeik a Maros völgyébe. Eleinte azonban Erdélyben csak a Szamosvölgy volt lakott s a Kőröstől délre a benépesített terület ismét csak a hegyvidék kiágazásáig terjedt. Délen a Dunáig terjedtek a telepek, majd délnek fordulva átcsapott a határ Mitrovicához s a Drávától délre megint a hegyek lábainál vonult a Mura torkolatáig, ahonnan valamivel a mai határon belül haladt a Fertőhöz¹⁾.

Az államszer-
vezés.

Ezen a területen történt a magyar állam első szervezése. Erre a területre vonatkozik az, amit fentebb az itt talált lakosság beolvasztásáról mondtunk. *A szervezés munkája azonban egészen a hódító magyarság érdeme volt*. Akiket ők itt találtak, állandó államalakításra nem voltak képesek. A nagymorva birodalom törékeny szervezetnek bizonyult, amely az első nagyobb viharra összeomlott és még sokkal kezdetlegesebbek voltak azok az alakulatok, amelyeket a honfoglalók a Dunántulon találtak. A mi segítséget a magyarság ebben a munkában kapott, az a nyugatról jött és főképp kulturális téren volt a szervezők segítségére. Mert ami a magyarság további fejlődését későbbi szomszédaitól megkülönböztette hogy

¹⁾ Karácsonyi János: Halavány vonások hazánk Szent István-korabeli határaitól. Századok 1901. 1037. l.

teljesen és a legszorosabban behódolt a nyugat kulturájának és a nyugati egyháznak, amely ennek a kulturának letéteményese volt. *Ez a csatlakozás a nyugati műveltséghez tette meg később e műveltség védőbástyájának*, míg későbbi szomszédai vagy még nem is voltak keresztények, mint a mai Románia területén lakó bessenyők és kunok vagy a keleti egyházhoz csatlakozván kulturális téren messze elmaradtak, mint az oroszok és bolgárok, valamint a később az egykori bolgár, kun és bessenyő-területeken szomszédságunkba került szerbek és románok. Az akkori Magyarország tehát az európai kulturának egy előretolt védőműve volt, amely kelet és dél felé kulturátlan elemek és idegen kultúra ellen védekezett és védte ezzel Európát is.

Ezen a területen, mint fentebb kifejtettem, a magyarság beolvastotta az idegen elemeket. Még pedig nemcsak az itt talált szlávokat, akiket politikailag szervezett, hanem a keletről ellenségesen előretörő és fokozatosan betelepített ethnikailag rokon népeket is, valamint azokat a kisebb csoportokban nyugatról betelepített polgárelemeket, amelyek segítségével a civilisatorikus munkát folytatta.

Az előbbieket közé tartoztak azok *a török eredetű lovas népek*, akik a magyarokat maguk előtt tolták, elfoglalva azokat a területeket, amelyeken korábban a magyarok laktak. Az ő közvetlen nyomukban a bessenyők törtek előre, akiknek mindaddig nem tudtak ellentállani, míg mai hazájuk természetnyújtotta előnyeiket felhasználva, erősebb védelmi rendszert nem fejlesztettek. Akkor azután megtörték ellenállásukat e rettegett ellenség rohamai s a mai Románia területéről a továbbvándorlásában akadályozott, de keletről viszont a kunoktól szorított nép apró csoportokban behódolt a magyaroknak, akik őket részben a nyugati határ mellett határvédelemre, részben az ország különböző részeiben apró közösségekben telepítették le, ilyen módon hajtva őket a civilizáció s az ország katonai védelmének szolgálatába. Telepeik emlékét a mai napig is számos Bessenyő, Besnyő, Pecsényéd nevű helynév őrzi, ámbar nyelvileg igen hamar beolvadtak. Az ő betelepítésük a XI. század folyamán történt; e század végén a keleti ellenség már a kun volt és Szent László (1077–1095) királyunk legendás alakja az ellenük folyt küzdelmekkel forrott össze. Attól kezdve ők is hasonló módon kezdenek itt megszállani. Szórványos telepedéseiknél nagyobb jelentősége volt azonban tömeges betelepedésüknek a XIII. század közepén. IV. Béla királyunk (1235–1270) a mai Moldva és Románia területén fennállott országokban már korábban térítői munkával, amelyben a dominikánusok jártak elől, megkísérelte őket régi szervezetekben a nyugat kulturájának megnyerni. Amikor azután az Ázsiából előtört mongolok kiszorították őket lakhelyeikről, befogadta népüket az országba. A tatárjárás (1241–1242) után az elpusztult

Idegen népelemek beolvasztása.

Bessenyő, kun és tatár telepítés.

alföldi területeken történt letelepítésük zárt területeken, amelyeken nagy autonómiát és kiváltságokat élveztek. A magyarságnak akkor már sokkal magasabb kulturája következtében azonban a XIV. század folyamán már ők is beolvadtak a magyarságba, ámbár autonóm jogaikat a XVIII. század elejéig megtartották és ma is tudják, hogy a kunok leszármazottai, ez a beolvadás mégis oly tökéletes volt, hogy nyelvüknek ugyyszólva emléke sem maradt.¹⁾ Hasonlóképp jártak a XIII. század folyamán az ő nyomukban ideszakadt apróbb jász- és tatár néptöredékek is.

A nyugati
kulturelemek
telepítése.

Kulturális szempontból még nagyobb jelentőségük volt a *nyugatról hozott telepeseknek*, akik az egyház és a polgárosult élet fegyvereivel a nyugati műveltség uttörői és exponensei voltak. Kulturális munkájukat az ország jelentékeny autonóm jogok biztosításával, városi privilegiumokkal honorálta. Az ő kulturájuk magasabb volt a szervező magyarságénál, de azért velük szemben is a magyarság maradt a győztes. A franciák, olaszok, vallonok, telepeiken: Budán, Esztergomban, Székesfehérvárott, Pécsen, Zágrábban, Egerben, Nagyváradon, Szepesolaszin, stb. el voltak szigetelve és távol fajrokonaitól, igen gyorsan elmagyarosodtak.²⁾ Csak a németek, akik számra nézve jelentékenyebb elemet képviseltek, tudták megőrizni nemzeti jellegüket.³⁾

Egyes városaik még a magyarságnak falaik közt való letelepedését is akadályozták s ezt a törekvésüket olyan erősen védelmezték, hogy 1606-ban külön törvénnyel kellett a magyarságnak a beköltözést biztosítani.⁴⁾ Ezek a német városok csak a polgári jogegyenlőség kimondása, 1848 után magyarosodtak meg.

Ez a kulturális és szervező munka azonban *csak egy erősen kiépített védelmi rendszer protectóráusa alatt folyhatott*. És ennek a védelmi szervezetnek a céltudatos kiépítése is *a magyarság érdeme volt és egy szersmind nagy ereje*, amellyel bebizonyította államalkotó képességét és a vele közös munkára egyesült idegen fajbelieket is megnyerte magának.

Határvédelmi
telepítés.

A honfoglalók már a letelepedéskor egy erősített és várak és kisebb erősségek köré csoportosított határörökkel védett limes-féle védővonalat (gyepű) szerveztek telepeik körül, amelyet újabb földterületek művelésével mindig kijebb toltak⁵⁾. Ezen belül nyugat-

¹⁾ V. ö. Gyárfás: A jászkunok története.

²⁾ V. ö. Borchgrave: Essai historique sur les colonies belgues qui s'établirent en Hongroie et en Transylvanie pendant les XI. et XII. et XIII. siècles. Ouvrage couronné par l'Académie royal de Belgique. Bruxelles 1871.

³⁾ Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpatenländern. Bd. II.

⁴⁾ Az 1606-iki bécsi béke 15. pontjában s az 1608. koronázás előtti törvénykönyv 13. törvénycikkében.

⁵⁾ V. ö. Tagányi Károly tanulmányát a gyepüről: Magyar Nyelv. 1913. 97., 145., 201., 254. l.

európai kultúra és magyar nemzeti élet virágzott. Ezzel azonban az ország a maga politikai és kulturális feladatait nem látta befejezettnek. Egyelőre a mai országhatártól még hol keskenyebb, hol szélesebb elpusztított és néptelen terület, többnyire irdatlan erdőség választotta el, amelyen azonban erejének erősödésével nemzetünk újabb és újabb terjeszkedésre törekedett.¹⁾ Ez úgy történt, hogy a katonai szervezet előretolásával a gyepűn túl is megkezdtek a gazdasági munkát. A gyepűn kívül fekvő területen királyi várakat építettek, amelyek köré idegenből új telepéseket hoztak. Hangsúlyoznom kell azt, hogy ez *nem telepedés* volt, amelynél az iniciativa a bevándorlóktól indult ki, *hanem telepítés*, amelynél az iniciativa a királynak és hatóságainak kezében maradt. A katonai védőrendszer kiejebb tolásával indult tehát meg e néptelen területeken a civilisatorikus munka, amelyben a kor szellemének megfelelően a katonai szervezetnek különösen az egyház sietett segítségére.

Igy indult meg még a XI. század végén az erdélyi telepítés. Az ottani szamos- és marosvölgyi magyarság a kunok megjelenésével folytonos támadásoknak volt kitéve, amiért is a védelmi vonalat a Hargitta és a Kárpátok bérceiig tolták előre, a nyugati határról telepítve oda magyar őroket: a székelyeket, akik a Maros felső folyásától Brassó vidékéig szállottak meg. Hasonló volt a cél a szászok röviddel utóbb a Maros, Küküllő és Olt közt Szászvárostól Kőhalomig történt megtelepítésével is. Ugyanezt a katonai célt szolgálta a német lovagrend megtelepítése a Barcaságban, amely azonban kudarcra járt,²⁾ úgy, hogy ezt a földet az ő kiűzetésük után szintén a szászok telepítették, valamint a tatárjárás után a templomosok megtelepítése az akkor szervezett szörényi bánóságban,³⁾ a mai Románia nyugati sarkában, a Duna és az Olt között.

Az olyan tömeges zárt megtelepedés, mint a székelyeké és a szászoké, szokásjoguk teljes elismerésével történt és olyan védelemben részesítette a telepéseket, amely nekik nagy autonómiát biztosított. Ez alapon ezek megőrizhették faji jellegüket és megvédelmezhettek külön érdekeiket is. Ilyen privilegiumot nyertek az erdélyi szászok 1224-ben,⁴⁾ a szepesiek 1271-ben.⁵⁾ Oly nagy jelentőségük voltak e jogok, hogy pl. sem a székelyek, sem az erdélyi szászok közt más földbirtokot nem szerezhettek.⁶⁾ A székelyek itt hosszabb ideig meg-

¹⁾ E területekről az ott történt adományozásoknál királyaink rendszeresen kiemelték, hogy az adományozott föld „terra deserta” vagy „inhabitata”, avagy „silva” = rengeteg erdőség.

²⁾ 1211-ben történt betelepítésük, de összeütközésbe kerülve a királyi hatalommal, már 1226-ban el kellett hagyniuk a Barcaságot.

³⁾ Fejér Codex Diplomaticus IV. I. 447. l.

⁴⁾ Endlicher: Monumenta Arpadiana 420. l.

⁵⁾ U. ott. 522. l.

⁶⁾ V. ö. az 1224. szabadságlevél 14. pontját. Endlicher: Monumenta 423. l.

őrizték ősi jogviszonyaikat, különösen nemzetiségi birtok- és jogrendszert, mint a magyarországi magyarság.¹⁾ A szászág autonómiája pedig ma is kifejezésre jut a szász egyetem kormányzásában.

Szent István (1001–1038) fiához intézett intelmeiben különös figyelmébe ajánlotta Imre hercegnek, hogy országának idegen származású és nyelvű lakóit becsülje meg.²⁾ Ámbár István király utódait kormányzati ténykedésükben bizonyára nem az intelmek irányították, az elv mégis érvényesült. Szent István maga az idegen telepítést azért kezdte, hogy legyenek itt, akik a nyugat műveltségét és intézményeit átplántálják. A telepes különben jött magától is s a király fiának adott tanácsával tulajdonképpen azt akarta elérni, hogy azok a királyi várak dominiumain telepedjenek és ne más birtokosokhoz csatlakozzanak. Mert Kálmán király 1096 körül keletkezett törvényéből tudjuk, hogy magánbirtokon is sokan szállottak meg, főképp szlávok.³⁾ Képzeltető-e ez az önkéntes beköltözés, ha a beköltözötteknek itt nem lett volna jó sorsuk? A kisebb csoportokban vagy egyenként telepedők is szabadságukat teljesen megtartották, csak a XIII. század nagy társadalmi krízise tépte őket különböző osztályokra. Akkor ők is osztoztak a szabad magyarság sorsában s akik az elharácsolt királyi dominiumokkal magánkézre kerültek, a jobbágyság állapotába süllyedtek *tekintet nélkül arra, hogy magyarok, vagy bevándoroltak leszármazottjai voltak-e. Ez tehát a társadalmi evolúciónak természetes következménye volt.*

Az állam
magyar nem-
zeti jellege.

Az így történt keveredés hatása alatt a magyarság ugyan vérbeli-
leg átalakult, *de megmaradt nyelvileg az idegen elemek beolvasztásával és megmaradt — ami a legfontosabb — politikailag,* amennyiben a nemzeti dynastia, az Árpádok kihalt (1301) után a trónra került idegen uralkodó családok is kénytelenek voltak az Árpádok által inaugurált nemzeti és kulturális politikát folytatni *és azt szolgálták a beolvasztott idegen elemek, sőt azok a nemzetiségi tömbök is, amelyek, később telepedve, nyelvüket és faji jellegüket megőrizték.*

Nemzetiségi
tömbök.

Egységes nemzetiségi tömbök alakulására különben csak a néptelen határszéli területen volt alkalom. Itt a telepítés tervszerűen az előretolt királyi várak körül indult meg s irányítói első sorban a várak

¹⁾ V. ö. Connert: Verfassungsgeschichte der Szekler.

²⁾ Sicut enim ex diversis partibus et provinciis veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversasque documenta et arma secum ducunt que omnia regna ornant et magnificant aulum et perterritant exterorum arrogantiam. Nam unius lingue uniusque moris regnum imbecille et fragile est. Propterea iubeo tibi fili mi, ut bona voluntate illos nutrias et honeste teneas, ut tecum libencius degant, quam alicubi habitent. De institutione morum cap. 5.

³⁾ Decr. Colomanni 80. §. Liberi quique ac hospites, sicut Sclavi vel extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent, non alios etiam denarios insuper pro opere aliquo dare cogantur.

parancsnokai voltak. Így katonai szempontok szerint történt a tótok, románok és ruthének betelepítése.

Már előzőleg rámutattam, hogy a magyar társadalomnak a XI–XIII. században történt kialakulása idején az itt, főképp a Dunántulon és az egykori Nagymorva birodalomnak a honfoglalók által megszállt területén lakó szlávok a magyarságba beolvadtak. A Garam alsó folyása és a Kiskárpátok közt sűrű magyar lakosság élt. A határőrző székelyek telepei a Kiskárpátok déli lejtőinek aljában s a Vág mentén húzódtak, a honnan a XIII. században már a Morvához tolták őket előre.¹⁾ Az egykori morva birodalomnak ez a része tehát egészen kivetkőzött szláv jellegéből. Tőle északra és keletre a hegyek sűrű rengetegeiben még nem volt kultúra. A *tótok* mai lakhelyei: Trencsén, Árva, Turóc és Liptó megyék és Zólyom meg Gömörmegye északi része lakatlan erdőség volt s ez csak a XIII. század elejétől kezdett települni. Trencsén 1056-ban még „solitudo“, azaz pusztaság, Zólyom pedig a XII. század végén is erdő — Anonymus „silva Zouolunnak“ nevezi.²⁾ Turóc és Liptó még később alakult ki s eleinte épen a zólyomi ispán igazgatása alatt kezdett fejlődni. A lakosság települése és ennek nyomában a megyei igazgatás kifejlődése e megyékben okleveleink világánál ugyyszólva lépésről-lépésre figyelemmel kísérhető, de Turóc és Liptó alakulása a magyar királyok és hatóságaik tervszerű kezdeményezésére csak a XIII. században indult meg és csak a XIV-ben fejeződött be, Árváé meg még később.³⁾ A szlávok telepítése itt nem is szláv szokások, hanem német jog szerint történt. Az erdő irtására egy-egy soltész (Schultheisz) kapott a várparancsnoktól privilegiumot, aki azután a telepéseket hozta és fölöttük fönnhatóságot gyakorolt. A soltészági telepítés bizonyos helyi autonómiát is adott az egyes telepeknek, amelyeket a szlávok ezen a vidéken lehotáknak neveztek. A telepítés először a Vág völgyében Bolondócz (ma Beczkó) és Trencsén, majd a zólyomi és végre a liptói királyi vár körül indult meg; de a szabad helységek intézményét használták föl földjeik betelepítésére a földesurak is, különösen Csák Máté (†1315), aki ezzel szerezte meg az ország északkeleti részén későbbi nagy hatalmának alapjait. A betelepültek azonban, mint az emlékek bizonyítják, nem voltak csehek, hanem tótok. Bizonyos cseh irányban való eltolódás csak akkor következett be, amikor a XV. században a cseh hussziták Giskra, mint felsőmagyarországi kapitány alatt mintegy negyedszázadon át kezökben tartották ott a katonai hatalmat és a husszitismust is terjesztették; erősebben a reformatió idején, mert a protestantismus közöttük a cseh bibliát terjesztette, különösen

¹⁾ Karácsonyi: Halavány vonások hazánk Szent István-korabeli határaitól. Századok. 1901. 1047. l.

²⁾ Anonymus cap. 34.

³⁾ V. ö. Pauler Gyula: A magyarok megtelepedéséről. Századok. 1877. különösen a 483–490. lapokat.

pedig a XIX. században, amióta a csehek céltudatosan arra törek-
szenek, hogy a pánszláv eszme és a Csehországból megindított min-
denféle kulturakció segítségével a tótokat a saját nemzetiségükbe
beolvasszák. A történelmi adatok világánál tehát a *honfoglalás utáni*
időkben a mai tót nyelvtérületen csak Pozsony- és Nyitra megyék
északi és Trencsénmegye déli részében állapíthatunk meg szláv lakos-
ságot; a csehek Szvatoplukra való hivatkozása sem állja meg a helyét,
mert hiszen a Szvatopluk birodalmának elszakadó elemei éppen a csehek
voltak, az az állítás pedig, hogy a földvidéki tótság a csehvel egy nemzetet
alkot, legkevésbé sem felel meg a valóságnak. Voltak nekünk cseh
telepeseink is az ország legkülönbözőbb részeiben, amelyeknek emlé-
két a Csehi nevű falvak és puszták őrzik,¹⁾ de még a tót területek
közvetlen szomszédságában is megkülönböztette a lakosság a cseh
származásúakat a „tót”-ok közséjétől.

Az oláhok.

Hasonló viszonyok közt indult meg ugyancsak a XIII. szá-
zadban az *oláhok* betelepítése. Erdélyben, mint fentebb említettem,
a székelység és a szászok megtelepítésével a lakosság már a XII.
században elérte a mai országhatár havas hegységeit. Csak a székely
telepektől északra és a szászokétól nyugatra voltak rengeteg erdők,
a szász és székely telepek közt meg az Olttól délre a határhegységig
elterülő föld volt lakatlan: Fogaras földje és a Barcaság. Ez utóbbit,
mint említettem, a XIII. század első felében szintén betelepítették
német lakossággal. Amikor tehát az oláhok a XIII. század elején az
ország határain megjelentek, betelepítésükre elsősorban Fogaras
földje kínálkozott. Ezt az erdélyi szászoknak adott kiváltság tény-
leg „*silva Blacorum et Bissenorum*”-nak nevezi,²⁾ amiből az is
kitűnik, hogy nagy rengetegekkal borított, igen gyéren lakott föld
volt.³⁾ Minthogy pedig itt az Olttól északra a kiváltságolt szász és
székely telepek nagyrészt útját állták előhaladásuknak, telepítésük
később nem itt, hanem Hunyad- és Szörénymegyén, majd Moldva felől
a mai Beszterce-Naszód- és Máramaros megyéken át történt. Ugyan-
gy ment végbe itt az oláh telepítés, mint északon a tótoké. A köz-
pontok, amelyek körül e mozgalom megindult, a királyi várak vol-
tak, a főszempont tehát, amely szerint irányították, itt is a honvé-
delmi, amely különösen a szörényi bánság és Hunyadvármegye fej-
lődésében domborodik ki élesen. Míg azonban a tót betelepítés
német jog szerint soltésziségek (*scultetia*) segítségével folyt, az oláh

¹⁾ Az északi megyéken kívül Veszprém-, Vas- és Baranya-, Tolna-,
Zala- és Somogy megyében, Zágráb vidékén, keleten pedig Biharban, Közép-
szolnok- és Dobokamegyében is volt szóróványos cseh telep. V. ö. Kará-
csónyi: A magyar nemzet történelmi joga, stb. 54. l.

²⁾ V. ö. az 1224. szabadságlevél 9. pontját. Endlicher: Monumenta.
422. l.

³⁾ Az első okleveles adat az oláhokról 1208-ból való. Urkundenbuch
zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. 27., 28. l.

telepítéshez a bolgár eredetű kenézi intézmény adta meg a keretet. A kiváltságot itt a kenéz kapta, a ki a telepesek behozataláról gondoskodott és az ő élükre került. A tót lehotákhöz hasonlóan ideiglenes adómentességet kaptak az oláh ohábák is, amelyek emlékét több Ohaba helynév tartotta fenn. Ezeket a telepeket kiváltságaik miatt magyarul ép úgy, mint a tót lehotákat, szabadságnak hívták.¹⁾ A nagybirtokosok is az erdős területeken szívesen láttak olyan telepeseket, akik az erdőt irtva, állattenyésztésükkel az addig műveletlen földek után mégis némi jövedelmet biztosítottak számukra. Még világosabban domborodott ki a katonai szempont a Máramaros felől történő telepítésnél, amely 1335 körül indult meg, amikor Bogdán vajdát oláhjaival határőri szolgálatra hozták be.²⁾

A telepesek kedvező helyzetéről még egy tény tesz tanúságot. Régi adórendszerünk az oláh telepeseknek különösen kedvezett. Mint görögkeletiektől nem szedtek egyházi adót, tizedet. Az állami adónál pedig az adóalap a megművelt föld, a szántóföld volt; akinek nem volt ilyen telke, állami adót sem fizetett; minthogy pedig az oláhok zöme állattenyésztő pásztor volt, ez alól a teher alól is mentesült,³⁾ s csak ötveneddel tartozott állatállománya után. Ez az adó az oláhok sajátlagos pásztori foglalkozásából keletkezett s azt már bevándorlásuk alkalmával magukkal hozták. Amikor 1437-ben Magyarországon, helyi okokból éppen Erdélyben, az első parasztlázadás kitört, az a magyar jobbágyság lázadása volt, s benne aránylag csak kevés oláh vett részt.⁴⁾ Olyan privilegiumot ugyan az oláhság nem nyert, mint a székely és a szász nemzet, közigazgatásilag a megye alá került, de itt ép úgy érvényesülhetett, mint a magyar. Sok kenéz, aki királyi földet népesített be, érdemei alapján nemességet nyert s így az általa telepített földnek s a rajta lakó telepeseknek ura lett. Az oláhság pedig ép úgy megtartotta saját jogszokásait, mint a székelyek és a szászok. Ezeket legutóbb a cseh Kadlec⁵⁾ tette vizsgálódásai tárgyává, fölvilágosítva honfitársait, hogy az oláhok eredetét

¹⁾ E telepítés megvilágítására bőséges anyagot tartalmaz Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában c. munkájának V. kötete.

²⁾ Pesty: Krassó megye története III. 10. l. 1264-ben ez a terület még lakatlan. V. ö. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. 90. l.

³⁾ Decr. 1495. art. 45. Sunt plurima loca in confiniis regni sita, in quibus Rasciani, Rutheni, Valachi et alii schismatici in terris christianorum habitant, et de eisdem terris hactenus, juxta eorum ritum viventes, nullas penitus decimas soluere consueverunt, quos tamen ipsi domini praelati ad decimas solvendas cogere niterentur. §. 1. ... ordinatum est et conclusum: §. 2. Quod amodo de caetero, ab ipsis Rascianis, Ruthenis, Valachis et aliis schismaticis, in quibuscunque terris christianorum residentibus, nullae penitus decimae exgantur.

⁴⁾ V. ö. ezekre vonatkozólag Gombos F. Albin: Az 1437-ik évi parasztlázadás története. 36–45. l. Bunyitay: Bihar megye oláhjai. 11–13. l.

⁵⁾ K. Kadlec: Valaši a valašske právo. A prágai akadémia kiadása, 1917.

és intézményeit illetőleg a csehek közt igen téves vélemények vannak elterjedve.

A román irodalom azonban az irredenta szolgálatában ezekkel a történelmi tényekkel szemben azt hirdette, hogy az erdélyi oláhok Traján telepeseitől származnak. Csodálatos, hogy ezt az úgynevezett *continuitás* elméletét még legujabban is hirdetik olyan tudósok, mint Xenopol és Jorga, akik ilyen falsumokkal izgatják ellenünk a nyugat közvéleményét, ámbár a külföld tudományos világa belátta már, hogy a *continuitás elmélete* nemzeti lelkesedésből fakadt, *de a történelmi adatok világánál tarthatatlan*. Nem akarok e helyen magyar írókra utalni és csak a szlovén Peiskernek¹⁾ az immigratiora vonatkozó új elméletére utalok és arra a bírálatra, melyet e műről, a kérdés egész történetét felölelve, Kadlec, a prágai cseh egyetem tanára írt.²⁾ A *continuitás* elmélete kedvéért különben a román irodalom egyéb falsumokat is terjesztett. Így az erdélyi jobbágyság fentebb említett 1437-iki lázadásáról azt állította, hogy az oláh nemzeti mozgalom volt s hogy a három nemzetnek (magyar, székely, szász) akkor kötött szövetsége éppen azért jött létre, hogy az oláhokat jogaikból kiforgassák, sőt az 1514-iki nagy magyarországi jobbáglázadást a székely Dózsa György vezetése alatt is oláh nemzeti küzdelemnek tüntette föl. Erre szüksége volt azért, hogy megmagyarázza, miért nem volt szerepe Erdély közéletében éppen az „autochtonnak” hirdetett oláhságnak. Ez az irodalom a „*continuitás*” elméletét a nyelvészeti és történelmi bizonyítékok félretolásával alkotva meg, kénytelen volt az 1437-iki eseményeket az elmélet kedvéért meghamisítani. Pedig a három nemzet uniója azon az alapon keletkezett, hogy az Erdély belsejében megyei kormányzat alatt álló magyarság érdekeinek összeegyeztetésére megegyeztett a két privilegizált elemmel: a székellyel és a szászszal. Az oláh a török uralom idejéig Erdély lakosságában még jelentéktelen volt. Még a XVII. század elején is Mihály vajda rövid erdélyi uralma a székelyekre támaszkodott és a vajda itt nem oláh nemzeti politikai célokat szolgált. A nagyobb számu bevándorlás és a Maros völgyébe való leereszkedésük csak az 1658-iki tatárdulás után következett be, amikor e területek magyar lakosságát a tatárok valóssággal kiirtották. De még ezután is, 1700-ban az erdélyi oláhok száma még csak 250 ezer és csak a XVIII. században szökött föl ugrásszerűen 800 ezerre. És még rohamosabb volt növekedésük a Tisza-Maros szögén, ahol 1720-ban az összlakosság még csak 45.000 volt, 1787-ben pedig már 774.000 s ezek többsége oláh. A XVIII. század folyamán tehát számuk megnégyszereződött, ami nem vall

¹⁾ J. Peisker : Die Abkunft der Rumänen.

²⁾ K. Kadlec : Eine neue Theorie über die Abkunft der Rumänen. Deutsche Literaturzeitung. 1918. No. 33—36.

elnyomatásra, hanem ellenkezőleg arra, hogy szívesen jöttek be s itt jobb dolguk volt, mint otthon a fanarióták uralma alatt. Legfényesebb bizonyítéka ennek az Erdély délkeleti határszögletében lakó oláhok (mocani), akik Oláhországban legeltették nyájaikat, de családjukat: a nőket, gyermekeket és öregeket erdélyi falvaikban hagyták hátra.

A tótok és az oláhok mellett már jelentéktelenebb volt a *ruthén* település az ország északkeleti hegyvidékén, ahol a magyarság kezdettől fogva legmesszebbre hatolt előre a mai határ közelebe s ahol nyugat felé a privilegizált szepesi szászok telepei állták terjeszkedésük útját. Ők nem tettek szert sem privilegiumra, sem semmiféle helyi autonómiára, hanem jobbágyi sorsban éltek. Hogy a nép különállását mégis megőrizte, annak köszönhetette, hogy a görög vallás az ország egyéb lakosaival szemben továbbra is összefűzte tagjait. A XIV. század végén Koriatovich Tódor podóliai herceg beköltözésével és munkácsi uradalmának szervezésével pedig meg volt adva a lehetőség, hogy ezen uradalom körül egyházzal önállóan szervezkedjenek. Koriatovich akkor Munkácson külön görög püspökséget és görögkeleti orosz monostort is alapított.¹⁾

Hogy ezeken a területeken is a katonai szempontok szerint megindított telepítés mindig a nyugati kultúra és a magyar államszeme nevében folyt, bizonyítja, hogy a magasabb kulturigények kielégítésére az intézményeket a magyarság létesítette és ha az egész lakosságot nem is olvasztotta nyelvileg magába, az *egyéni értékes elem mindenütt beleolvadt a magyarságba*.

Az egyéni értékek kiemelése és beolvasztása.

Egy nemzetiségi író mondta: „Magyarország törvényei a bennélő nemzetiségek közt *különbséget nem ismernek*; a magyar alkotmány szerint csupán privilegiátusok és nem kiváltságosak, vagyis nemesség és nép létezik. Az első kiváltságos osztályban nemcsak maguk a magyarok valának, hanem a nem magyarok is oda juthatának, *amint valósággal oda is jutottak*. Ez állításunkat nem gyöngíti azon körülmény, hogy a kiváltságosak közt majdnem a legtöbb magyar volt, azért lehetett ez, mivel a magyarok számra és szellemileg erősebbek.”²⁾ E tény bizonyítására legyen elég rámutatnunk a felvidéki megyék tót származású nemesi családaira, hogy csak néhányat említsek, a Beniczkyekre, Fejérpatakyakra, Malatinszkyekre, Szmracsányiakra, Vladárookra, Zathureczkyakra és a keleti román származású nemességre, mely a Hunyadi családdal még királyt is adott az országnak és olyan családokat, mint a Bésán, Dési, Fiát, Kendefi, Macskási, Vitéz, Zajk, stb.³⁾

¹⁾ V. ö. Hodinka Antal: A munkácsi püspökség története. 1909.

²⁾ Popovich Milos: A nemzetiségi kérdés Magyarországon szerb szempontból. 1865. Magyar kiadás 14. l.

³⁾ A román eredetű nemesség kiválására vonatkozólag v. ö. Csánki Dezső nagy munkáját: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában, ahol a II. és különösen az V. kötetben a megfelelő megyéknél össze van állítva a telepesek sorából kivált nemes családok sora. Temes vármegyére vonatkozólag e családok névsora közölve u. o. II. 5–6. l.

Az egyéni értékeknek ez a kiemelése és beolvasztása a rendi társadalom korában a legtöbb volt, amit egy uralkodó nemzet az ország határszélei felől betelepített nemzetiségekkel szemben tehetett. És ugyanez a szabad szellem és liberalizmus nyilatkozott meg a magyarság részéről annyi uszításból fakadó félreértés után 1848-ban, amikor a jobbágyság eltörlésével az összes nemzetiségek tagjait, akik alacsonyabb műveltségük következtében még a jobbágysághoz tartoztak, a magyar állam egyenjogú polgárainak ismerték el. A legnagyobb jelentősége ennek a románokra volt, akik ezt az eredményt 15 évvel korábban érték el nálunk, mint a román területeken s azt örömmel is fogadták. És — sajnos — izgatóik mégis már egy hónap múlva ismét ellenünk sorakoztatták őket, valamint a többi nemzetiségeket is.

A szerbek
betelepedése.

A tót, az oláh és a ruthén telepítés még a középkorban történt, illetve indult meg. Velök a középkori magyar állam épülete ki volt építve. *A szerbek betelepítése már más lapra tartozik.* Az már a török uralom utáni telepítés körében történt, amikor a telepítési politikát a bécsi udvari körök intézték, mint az alábbiakban ki fogom fejteni, határozottan magyarellenessé éllel.

Itt tehát csak egészen röviden akarok rámutatni a szerbek beköltöztetésére. Ennél a kérdésnél kevesebb történeti hazugsággal kell szembeszállanunk, mint a tót vagy különösen az oláh kérdésnél. Hála a délszláv történettudomány komoly munkásainak, a szerbek nagyon jól tudják, hogy csak igen későn kerültek a Dunához és a Szávához, nagyon jól tudják azt is, hogy a törökkel szemben milyen támogatásban részesültek Magyarország részéről. A szerbek beköltöztetése, a legrégebbi apró telepítésektől kezdve mindig a török elől menekülő csoportok telepedése volt. Legkorábban a XV. század harmincas éveiben jöttek, először csak a Dráva-Száva közébe, majd 1439-ben egy rajuk a Buda alatt fekvő Csepel-szigetre is.¹⁾ E kis rajok azonban, távol fajrokonaitól, épp úgy beolvadtak a magyarságba, mint az ország nyugati széléin telepített oroszok vagy a Rosd-szigeten (ma Szt. Endrei sziget) települt bolgárok.²⁾ Az első egy csoportban bejött nagy tömegük 1481-ben Kinizsy Pál hadaival jött át a Dunán.³⁾ Azután ránk szakadt a török uralom és a szpahi-földbirtokosok rablógazdálkodása Magyarországon is rettenetes népmozgalmakra vezetett, ame-

¹⁾ Magdics: *Diplomatarium Raczeviense*. 23–24. l.

²⁾ Ez oroszok emlékét őrzi pl. a mosonmegyei Oroszvár. A Rosd-szigeti bolgárokat Zsigmond király telepítette be a XV. század elején, onnan átszármazva a szomszédos megyékbe, több Bolgár nevű család származott tőlük.

³⁾ Az ő telepítésük tette szükségessé 1495-ben a tizedmentesség be-cikkelyezését. A betelepítésről Mátyás király levele Veronai Gábor egri bíboros-püspökhöz. Mátyás király levelei. Külügyi osztály II. 195. l.

lyek irányukat északnak vették. A legtöbbet szenvedett déli vidékek lakosságát a XVI. század küzdelmeiben jórészt kiirtották. Aki tudott, északnak menekült s a sok műveletlenül maradt földre balkáni szerb rajok huzódtak be. A Duna mentén földesuraink is szívesen fogadták be őket egy-egy újabban elpusztított területre. Így keletkeztek egyes telepeik fel egészen Esztergommegyéig.¹⁾

Mindez azonban még nem vezetett volna itt nagyobb szerb közösség alakulására. Ebben az irányban a döntő esemény 1690-ben következett be, a felszabadító hadjáratok nyomában. A szerb fejedelem megsemmisülése után (1459) a szerbeknek sokáig nem volt oly tényezőjük, amely összetartotta és irányította volna őket. A XVI. század végétől kezdve azonban ezt megtalálták az ipeki patriarchában. A török magyarországi vereségei után a szerbek s fejük, az ipeki patriarcha, Szerbia felszabadítására törekedtek. E harcok közben azonban I. Lipót császár hadvezetősége eltette láb alól a szerbek vezérét: Brankovichot, úgy hogy a vezetés ismét egészen az ipeki patriarchára hárult. A töröktől nemsokára szenvedett vereség hatása alatt a patriarcha szabadságlevelet eszközölt ki a szerbeknek, akik önként meghódoltak a császárnak. Eszerint az 1690. augusztus 21-én kiállított diploma szerint a császár a patriarchát a Balkán minden országában, valamint a Magyar- és Horvátországban élő összes szerbek élére állította, egyszersmind azt is biztosítva, hogy nemzete szabadon választhassa a patriarchát. Ezzel tehát a szerbek bizonyos egyházi és nemzeti önkormányzattal a császár fennhatósága alá kerültek. Mindjárt ez oklevél kiállítása után azonban Badeni Lajos seregei elhagyták a Balkánt s a védelem nélkül maradt patriarcha 36.000 családdal Magyarország déli határszélein keresett menedéket, addig, míg a hadi szerencse jobbrafordultával visszatérhetnek hazájukba. Itt bizonyos surlódás támadt a menekültek és a megyei hatóságok közt, különösen a téli szállásra vonult császári sereg eltartásának kérdésében. Ezért kérte Csernovics 1691-ben az előző évi kiváltságlevél megerősítését és kibővítését. Ebben is arról van szó, hogy amint lehet, visszavigyék őket ősi lakhelyeikre²⁾, hogy ott saját hatóságaik alatt élhessenek³⁾ és hogy világi ügyekben is a patriarchától függjenek. Ezt a diplomát azonban Lipót, mint magyar király adta ki s mint-hogy a kikötött visszatelepítés sohasem következett be, a szerbek

¹⁾ V. ö. e korábbi telepeikre vonatkozólag: Karácsonyi: A magyar nemzet történeti joga. 101–102. l.

²⁾ *Adhibebimus quoque pro omni possibili omnem conatum ut per victoriosa arma nostra, auxiliante Deo repetitam gentem Ruscianam quocitius in territoria seu habitationes antehac possessas denuo introducere et inimicos abinde repellere possimus.*

³⁾ *Volumusque ut sub directione et dispositione proprii magistratus eadem gens Rasciana perseverare et antiquis privilegiis, eidem maiestate nostra benigne concessis, eiusque consuetudinibus imperturbate frui valeat.*

később erre alapították igényeiket, *amelyek szerint valósággal államot akartak alkotni az államban*. Erről a fejlődésről azonban, mint-hogy az már egészen más szempontok szerint ítélendő meg, alább fogok szólni, ahol az 1690. utáni nemzetiségi politikát kívánom jellemezni.¹⁾ Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a szerbek autonómiája tulajdonképpen *egyházi jellegű volt*.

Horvátország.

Horvátország autonóm jogairól, amelyek történeti alapokon nyugodtak, s amelyeket mindig törvényesen is gyakorolt, itt nem szükséges megemlékezni.

A horvát kérdés e tekintetben egészen más megítélés alá esik. Mindazonáltal szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a mai Horvátország korántsem fedi a középkori Horvátország fogalmát. Magyarország és a tősgyökeres magyar lakosság áterjedt a Dráván túlra is. Csupán a Dráva és Száva közének nyugati része, a mai Zágráb, Varasd és Körös megyék voltak eredetileg is szláv területek. Ez volt a régi Szlavonia, amelyet Szent László még 1183-ban hódított meg. Horvátország akkor a Szávától délre terült el a tengerpartig, ahol tőle nagyrészt függetlenül éltek a területileg össze nem függő dalmát város-államokban a dalmáciai olaszok. Ennek az országnak a meghódítása csak 1091-ben történt s e hódítás nyomában a dalmát városok is elismerték a magyar fönnhatóságot. E három rész azonban kulturájában és szokásaiban különálló maradt. Kifejezésre jutott ez különösen abban, hogy mindegyik saját jogszokása szerint gyakorolta az igazságszolgáltatást. A dalmát városokban olasz joggal éltek s többekben a fellebbezés is Paduába, Bolognába stb. történt. Horvátországban még a XV. században is az ősi szláv nemzetiségi bíraskodás volt divatban. Csak Szalvoniában, ahol jelentékeny magyar lakosság is élt, terjedtek el a magyar jogszokások is.²⁾ A szláv területek sulypontja a régi Horvátországról csak a török elleni küzdelmekben terelődött át a Dráva-Száva közére, amely időközben a horvátok bevándorlásával elhorvátosodott. A hódoltság idején itt tartották a külön horvát-szlavon partialis országgyűléseket. Akkor Horvátország és Szlavonia egybeforrott és fogalmaik is eltolódtak. A Dráva-Száva közének keleti része: Szerém-, Verőcze- és Pozsegamegyék azonban akkor sem tartoztak hozzá, hanem közvetlenül Magyarországhoz. A török elől menekülő szerbek tömeges bevándorlásával azonban ezek a megyék a XV. századtól kezdve erősen elszlávosodtak. Így kerültek azután az 1868: XXX. t.-c. rendelkezéséből Horvátországhoz. A magyarság akkor önként

¹⁾ V. ö. Schwicker: Die Geschichte der Serben in Ungarn; Thim: A szerbek története; Szalay L.: A magyarországi szerb telepek jogviszonyai az államhoz. A kiváltságlevelek közölve; Czörnig: Ethnographie der oesterreichischen Monarchie. Bd. III. függelékében.

²⁾ Hajnik: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt. 131–140. l.

hozta meg ezt az áldozatot, hogy a szabadságharc és az absolutismus idején kifejlődött ellentéteknek ezzel véget vessen.

Láthatja tehát a szives olvasó az elmondottakból azt, hogy a magyarság nemcsak a Szent István koronája alatt vele egyesült horvátoknak, hanem a peripheriák lakatlan területein letelepült nemzeti-ségi csoportoknak, avagy kisebb közösségeiknek, végre a török elől menekülő szerbeknek is oly liberálisan biztosította jogaikat, amint az az állami egység veszélyeztetése nélkül csak lehetséges volt.

Megnyilvánult ez a liberalismus nemcsak a közigazgatásban, hanem egyházi téren is. A szerbek és románok görögkeletiek voltak; egy olyan egyházhoz tartoztak tehát, amelyet a római curiától élesebb ellentét választotta el, mint a protestánsokat. Rómából velük szemben mindig sürgették királyainkat a térítő munkásságra, régebben fegyveres térítésre is. Elhangzottak hasonló kívánságok az erdélyi oláhokkal s a mohácsi vész előtt betelepült szerbekkel szemben is. Ezzel szemben államunk védelmébe fogadta őket, s amint rámutattam, mentességüket a tized alól is megvédélmezte. Erdély már a XVI. században négy felekezetet: a római katolikus, lutheránus, kálvinista és unitárius szabad vallásgyakorlatát ismerte el. A görögkeletieket ugyan ott is eretnekeknek tekintették, de megtűrték, ami a kor felfogásához képest nagyon liberális álláspont volt. Így a protestánsokéhoz hasonló lazább egyházi szervezetök alakult, mig-nem a szerbek beköltözésével ők is a szerb patriarcha fennhatósága alá kerültek és így 1690 után már elismert szervezettel bírtak, amelyet — tekintve anyagi erőik fogyatékosságát — elég gyorsan építettek ki. Mária Terézia (1740—1780) vallásos buzgósága ugyan megtérítés-sökre törekedett, de az unió érdekében még nagy áldozatokat is hoztak az egyesült nemzetiségi egyházaknak, az új görög katolikus püspökségek vagyónát a római katolikus egyház birtokaiból hasítva ki. A karlovici patriarcha a szerbek, a balázsfalvi uniált püspök az oláhok körében nem is voltak pusztán egyházfők, hanem nemzetök politikai exponensei és irányítói, — *akárhányszor a magyarság ellen.*

Az egyházi téren biztosított autonomia az iskoláztatás terén is a legnagyobb szabadságot adta nemzetiségeinknek. Németajku városaink mindjárt a reformáció után megszervezték városi iskoláikat, amelyek természetesen németek voltak. A görög keleti és görög katolikus egyházfők saját hatáskörükben egyházukat az iskola fegyverével is szolgálták, különösen a görög katolikusok, akik nagy egyházi vagyónuk segítségével az oláh oktatás részére a legkülönbözőbb tanintézeteket állították fel. Ezek közül a legrégibb, a balázsfalvi iskola a dákö-román törekvések melegágya lett. A szerb oktatásügy a görögkeleti egyház szervezete mellett kevésbé fejlődött. Legkevesebbet értek el a nemzetiségi oktatás terén a tótok. Ennek oka nagyrészt az volt, hogy az ő fejlődésük a magyarságéval a legszorosabban

Liberalis-mus a kisebb-ségek védel-mében.

Egyházi autonomia.

Kulturális érvényesülés.

forrott egybe, s az ő soraikból legtömegesebben emelkedtek ki magyar nemesek, másrészt, hogy ugyanazon felekezetekhez tartozva, mint a magyarok, a vallás őket tőlük el nem választotta, sőt ők maguk is ugyanolyan felekezeti megoszlásban éltek. Nemzetiségi törekvéseiket leginkább a lutheránus egyház fönttartotta iskolák támogatták. Ámbár ezek közül egy sem volt sohasem tót nyelvű, a pozsonyi lyceum 1803-ban tót nyelvű tanszéket állított és mellette tót önképző-kört is szervezett. Egyes intézetek azonban a tót ifjúság beözönlése folytán, ha tannyelvük nem is volt a tót, tót szellemüekké alakultak.

Ily viszonyok között egészen természetes volt, hogy nemzeti-ségeink a német s a leginkább elmaradt ruthén kivételével a magyar kultúra emlőin táplálkoztak és kulturális törekvéseik a magyar szellemi mozgalmak kihangzásaiaként jelentkeztek. A régibb időre legyen e tekintetben elég azt megjegyezni, hogy Jireček kimutatta a magyar hatást Dušan cár törvénykönyvére is,¹⁾ pedig akkor a szerbek lakóhelye még a felső Morava, Ibar és Lim vidékén volt, majd 1574-ben Pergošić Iván Werbőczy Tripartitumát is átültette.²⁾ Élénkebbé vált ez a kulturális befolyás a reformációval: a reformációt horvát területre Zrinyi György ültette át, az ellenreformáció pedig ott is Pázmány esztergomi érsek működése nyomán indult meg. Petreie híres horvát bibliafordítása a magyar Káldi-féle fordítás alapján készült.³⁾ A román irodalmi nyelvet meg ugyanakkor magyarok szólaltatták meg először, hogy az oláhokat a reformációnak megnyerjék. A hét legelső oláh sajtótermék magyarországi protestáns nyomdák terméke volt,⁴⁾ sőt az első oláh nyelvtan is magyar földön keletkezett.⁵⁾ A szerb szépirodalom meg már néhány évtizede virágzott Magyarországon, amikor végre Szerbiában is jelentkezett szerb író. A magyarországi szerb kultúra minden téren megelőzte a szerbiait. Itt már volt szerb sajtó, színház, gimnázium és tanítóképző, sőt irodalmi társaság (Srpska Matica), amikor Szerbiában e kulturintézmények még mind hiányoztak.⁶⁾

Gazdasági
érvényesülés.

Még szabadabban érvényesülhetett természetesen a nemzeti-ségi elem a gazdasági élet terén. Egyes német városokban a régi időben a céhélet egészen német volt. Másutt a magyar és német polgárság arányszáma minden foglalkozásnál meg volt állapítva.⁷⁾

¹⁾ Jireček: Gesetzbuch des Caren Dušan.

²⁾ E törvénykönyvet a szerb jogra gyakorolt nagy hatása miatt ujabban ki is adta a szerb akadémia Kadlec prágai egyetemi tanár bevezető tanulmányával.

³⁾ V. ö. Jagić-Vodnik horvát irodalomtörténetét és Szegedy Rezső erre vonatkozó tanulmányát a Nyelvtudományi Közlemények 1915. évfolyamában.

⁴⁾ A legelső: Inventura crestineasca 1559. Evangeliarum rumänesc 1561. Apostol românesc 1563. Talcu evangeliar 1564. stb.

⁵⁾ Cipariu Timotheus balázsfalvi kanonok írta: Gramatica limbei române. 1869–1877.

⁶⁾ Ezt minden szerb irodalomtörténet elismeri.

⁷⁾ Pl. Budán. V. ö. erre vonatkozólag a város középkori jogkönyvét Michnay-Lichner: Ofner Stadtrecht.

Besztercebányán s a Felvidék városaiban magyarok és tótok együtt küzdöttek, hogy a városi polgárság sorába őket is fölvegyék.¹⁾ A szabad érvényesülésnek e téren leginkább a német polgárelem állotta útját, amikor azonban 1848 után a városi kormányzat modern szellemben átalakult, a városi lakosság mindenütt magyarosodott. Hogy az egyéni érvényesülés útja a gazdasági életben a nemzetiségek előtt is szabadon állott, arra csak egy példát akarok említeni. Amikor a XV. század folyamán a kapitalistikus fejlődés nálunk is megindult, első nagy kapitalistáink közt szerepelnek a besztercebányai német Jungok és a körmöcbányai Wilhelmovits Sztankó, aki eredetileg tutajos tót volt.²⁾

1690-ig nem volt semmi, ami magyar és nem magyar közt az összhangot megzavarta volna. Néha voltak ugyan németellenes mozgalmak, de ezek vagy politikai természetűek s az idegen befolyás visszautasítására töreksenek, mint a királyság elején Péter, I. Endre és Salamon s a XIII. században II. Endre idejében, végül pedig a Jagellók korában, amikor ez a mozgalom a Habsburg trónigények ellen irányult, avagy az idegen kereskedőkkel szemben megnyilvánult gyűlölet kitörései, amilyen minden országban fordult elő, mint az 1437-iki budai lázadás a német polgárok ellen. Az első esetben e mozgalmak külpolitikai okokra vezethetők vissza, a másodikban a nemzeti elem gazdasági megerősödésére, amely erőinek önálló kibontakozására törekszik. A nemzetiségi türelmetlenségnek azonban sehol semmi nyoma.

Lényegében megváltozik a kép 1690 után, csak hogy ez a változás nem a magyarságtól indult ki.

II.

A magyar nemzet nagy csapása mai szomorú helyzetében, hogy a külföld sem az ország történetéről, sem közjogi helyzetéről nem volt tájékozva, s hogy e kérdésekben, ha barátainkat informálni akartuk, többnyire nem találtunk megértésre. Az osztrák-magyar monarchia külképviselője a monarchia magyar felét sohasem képviselte úgy, hogy a külön magyar államiság a köztudatba átmehetett volna. Hiszen államunk címerének a közös intézményeknél való kellő érvényesítését is csak a világháború folyamán vihathuk ki s az osztrák császári sást is csak akkor kényszeríthettük a mienkével egyenrangú címerpajzs mezejébe. Azt már inkább tudják a külföldön is, hogy 1526-ig Magyarország független állami

A magyar
állam függet-
lensége
Ausztriától.

¹⁾ V. ö. az 1606-iki bécsi béke 15. pontját és az 1608. koronázás előtti törvény 13. törvénycikkét.

²⁾ V. ö. Krizskó Pál: Egy körmöcbányai nagykereskedő a XV. században. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. 1898. 193. l.

életet élt, s hogy a mai helyzet attól a vereségtől datálódik, amelyet az ország 1526-ban a mohácsi síkon szenvedett el a töröktől. Ami azonban azóta történt, azt többnyire csak hamis beállításban, osztrák szemüvegen át ismerik. Mindenekelőtt tehát azt kell kiemelnem, hogy Magyarország önálló állami léte 1526-ban nem szűnt meg és hogy hazánk soha sem volt olyan provincia, mint pl. Csehország. 1526-ban az ország lakosságának ugyan csak egyik része választotta meg I. Ferdinándot királyává, de a küzdelemben végre diadalmaskodván, a török által elfoglalt terület s a külön fejedelemséggé alakult Erdély kivételével az egész ország elismerte őt. Sőt 1570-től kezdve az erdélyi fejedelmek is elismerték a magyar király fennhatóságát, a török területek leigázott népe pedig másfél századon át nemcsak fönntartotta az összeköttetést a központi hatóságokkal a királyi területre menekült helyi hatóságok révén, hanem minden súlyos teher mellett, melyet a török uralom rárótt, még adót is fizetett a királyi kincstárnak.¹⁾ Az azonban kétségtelen, hogy a királyi Magyarország, mely akkor aránylag keskeny szegéllyé zsugorodott össze az ország nyugati szélein s a felvidéken, korábbi jelentőségét a Habsburgok ország-complexumában elvesztette. Mindjárt I. Ferdinánd után megnyilvánultak az élesebb törekvések, hogy ezt a területet, amelyet a bécsi politikai körök csak az osztrák örökös tartományok határőrvidékének tekintettek, birodalmukba szervesen beillesszék. Ebből keletkeztek azok az évszázados küzdelmek, amelyeket nemzetünk veszélyeztetett függetlenségének biztosítására koronként, legutóbb 1848-ban vívott. Nemzeti szerencsétlenségünk ebben a kritikus helyzetben az volt, hogy amikor 1526-ban az ország Habsburg-uralkodó alá került, állami létünk intézményei még nem voltak modern alapon szervezve. Megkísérlette ugyan ezt a szervezést Hunyadi Mátyás király (1458–1490), akinek halála után azonban az oligarchia meghusított a ő összes bölcs reformjait. Így azután a modern állami élet kiépítése már a Habsburg-korszakra esett s az ország rendei nem tudták megakadályozni, hogy az új szervezésben országos hatóságaink szinte észrevétlenül ne kerüljenek függő viszonyba a bécsi udvarban felállított centralizálásra törekvő hatóságoktól.

Osztrák beolvasztó törekvések.

Alkotmánytörténetünk három századon keresztül a körül a pont körül fordult meg: sikerül-e Bécsnek Magyarországot az egyseges Habsburg-birodalomba beolvasztania, avagy meg tudja-e védeni Magyarországot önálló rendelkezési jogát? Bécsből ezt csak a belügyekre akarták elismerni és többször azon a ponton voltunk, hogy még ezt is nagy veszély fenyegette. Ebben a küzdelemben

¹⁾ V. ö. Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában. Budapest, 1918. 130. l.

függetlenségünk, önállóságunk s a magyar nemzeti érdek védelmezője a XVII. század végéig mindig Erdély volt. Bocskay (1605–1606), Bethlen Gábor (1613–1629), I. Rákóczi György (1630–1648) mint erdélyi fejedelmek keltek a magyar szabadság (nemcsak vallási, hanem első sorban alkotmányos szabadság) védelmére és Erdélyre támaszkodott eleinté Thököly (1678–1686), majd II. Rákóczi Ferenc (1703–1711) hatalma is.

E küzdelmek eredménye azonban mindig az volt, hogy az uralkodók elismerték és törvénnyel biztosították a magyar állam függetlenségét. I. Ferdinánd volt összes királyaink közül az, aki a legtöbb országgyűlést tartotta. Miksa és Rudolf beolvasztó törekvései s a Bocskay fölkelés után az 1606. bécsi béke s az 1608-iki koronázás előtti törvény még azt is kimondta, hogy a király a magyar ügyekben nem fog idegen tanácsosok tanácsával élni¹⁾ s ezt az állapotot sanctionálták az 1621., 1624., 1629. és 1645. békekötések is. II. Rákóczi Ferenc fölkelése után az 1722–3. törvény, mely 1. és 2. cikkelyeivel a perszonális uniót kimondotta,²⁾ 3. cikkelyével biztosította az ország alkotmányát és hogy az uralkodók arra kötelesek fölesküdni. Megismételte ezt az 1741. törvény 2. cikkelye. II. József (1780–1790) magyarelles centralizáló abszolutizmusa után pedig az 1791. törvény 10. cikkelye biztosította, hogy Magyarország mint független, önálló ország nem kormányozható az örökös tartományok mintájára.³⁾ *Amikor tehát olyan tendenciák érvényesültek, amelyek a német birodalomba, később az osztrák császárságba való beolvasztásra törekedtek, ezek ellentétben állottak a törvényes állapottal.* A gyakorlatban egészében vagy részleteikben e törekvések ismételten érvényesültek, de a törvényes jogállapottal ellenkezvén, az uralkodók ez állapotokat mindig kénytelenek voltak desavuálni.

A helyzet azonban a valóságban három századon át tényleg az volt, hogy a bécsi udvari hatóságokkal, az idegen tanácsosokkal s a török küzdelmek címén behozott idegen katonasággal szemben a nemzetnek minden erejét meg kellett feszítenie, hogy az ország önállóságát és a magyarság érdekeit megvédelmezhesse. A XIX. század elejéig ez annyira lekötötte, hogy más kérdésekkel nem is volt módjában foglalkoznia, ez merítette ki ugyszólván minden erejét.

¹⁾ Megismételte ezt az 1741: 11. t.-cikk is.

²⁾ Az osztrák *pragmatica sanetió* azonos tartalma miatt ezt a törvényt nálunk is hasonló néven szokták nevezni.

³⁾ *Hungaria nihilominus cum partibus adnexis, sit regnum liberum et relata ad totam legalem regiminis formam (huc intellectis quibusvis dicasteriis suis) independens, id est nulli alteri regno aut populo obnoxium, sed propriam habens conscientiam et constitutionem, proinde a legitime coronato haereditario rege suo, adeoque etiam a sua maiestate sacratissima, successoribusque ejus Hungariae regiis, propriis legibus et consuetudinibus non vero ad normam aliarum provinciarum... regendum et gubernandum.*

Az udvar magyarellenes birtokpolitikája a török kiűzése után.

Veszedelemmé e küzdelem s az ellentét különösen a török kiűzése után vált. Akkor a Habsburgok kezéből a tényleges hatalom a német-római szent birodalomban kisiklott és I. Lipót (1657–1705) kormánya ezt a csorbát úgy óhajtotta kiköszörölni, hogy a török kiűzése után Magyarországra akarta alapítani hatalmát, de nem az alkotmányos magyar királyságra, hanem a geográfiai fogalomra, amelyet minden önállóságától meg akart fosztani és nemzeti jellegéből is ki akart vetköztetni. Így kapcsolódik bele Magyarország történetébe a nemzetiségi politika új korszaka.

Minthogy most nem Magyarország alkotmányjogi küzdelmeiről akarok szólni, nem terjeszkedhetem ki itt az alkotmányos ellentétekre, meg kell azonban emlékezniem az udvar birtokpolitikájáról. A török uralom elől a birtokos osztály a hatóságokkal együtt kénytelen volt a királyi területre menekülni s már kezdetben egyes birtokosok a szomszédos Ausztria és Morvaország területén szereztek maguknak birtokokat. Ezt az alakulást használta föl a bécsi politika Miksa király uralkodásától kezdve arra, hogy a Magyarországon megürülő birtokokat, a viszonyosság elvére hivatkozva, idegeneknek adományozza, akiknek honfiusítását követelték az országgyűlésektől. A cél az volt, hogy egy idegen származású, érzelmű és kulturájú, többnyire nem is az országban élő főuri csoport teremtésével az udvar az országgyűlés felső tábláján olyan többségre tegyen szert, amely politikájának engedelmes eszköze legyen. Minket nem sikerült úgy legyőzniök, mint a cseheket a fehérhegyi csatában (1621), de az a politika, amellyel a cseheket e szerencsétlen katasztrófájuk után birtokaikból kiforgatták, a következő időkben mind élesebben érvényesült nálunk is. Már első felkelésünknel, a Bocskai-félénél is szerepeltek hasonló tényezők a fölkelés okai közt.¹⁾ Nagyon élessé azonban ez a tendencia I. Lipót önkényes uralma alatt vált. Ez az önkény ismételt nemzeti mozgalmakat váltott ki: a Wesselényi-összeesküvést, melyet ismét nagy birtokelkobzások, majd a középnemesség üldözése követett. Erre következett az elmenekült nemesek, bujdosók mozgalma, amely Thököly vezetése alatt kapott erőre. Csak a törökökkel szemben megnyilvánuló erélyes politika békítette ki a nemzetet uralkodójával, ami különösen az 1687-iki országgyűlésen nyilvánult meg, amikor az ország hálából lemondott szabad királyválasztó-jogáról és elismerte a Habsburgház fiágának örökösödési jogát. Az igazi nemzetellenes politika azonban csak ezután következett. Lelke Kolonich Lipót győri püspök, később esztergomi érsek volt. Programját az *Einrichtungswerk des königreichs Hungern* c. memorandumában fejtette ki. Ebben az *elnemzetiellenítés célja nyíltan ki van*

¹⁾ Illésházy István hűtlenségi pöre. Földolgozta Károlyi Árpád: Illésházy István hűtlenségi pöre.

mondva és főképp abban a törekvésben kulminált, hogy a fölszabadított lakatlan területekre császárhű idegen népeket kell behozni, hogy a magyarságot majorizálják. Ez a rendszer idézte elő azt a mérhetetlen elkeseredést, amely a spanyol örökösödési háború kitörésekor II. Rákóczi Ferenc fölkelésében (1703–1711) tört magának utat.

A fent említett birtokpolitikának volt egy hivatalos szerve is, a *neoacquistica comissio*, amely minden török uralom alól fölszabaduló területnél revisió alá vette a birtokosok birtokjogát. Ez a revisió természetesen rosszindulatu volt a magyarsággal szemben. Ha elősmerték a birtokost, *ius armorum* címen magas váltságdíjat fizettettek vele, a legtöbb birtok azonban potom pénzen idegen urak kezébe került. Ez a bizottság már a XVII. század eleje óta működött, vészthozóvá azonban csak Lipót alatt és különösen a török kiűzése után lett. Akkor alakultak ki a nagy Alföld nagy uradalmai, többnyire idegen családok kezén.¹⁾ A Rákóczi fölkelés leverése után hozzájárult még ehhez a nagy kiterjedésű Rákóczi javak elkobzása és eladományozása is. Így szereztek óriási birtoktesteket Brenner, Trautson, Stahremberg, Althan, Harrucker, Zinsendorf, Herberstein, Salm, stb.

A birtokososztály elnemzetietlenedése azonban még nem volt olyan nagy baj, mint a Kollonich-féle telepítési politika. Az idegen főúri családok közül később akárhány teljesen megmagyarosodott, az idegen parasztok tömeges betelepítése azonban az assimilálást szinte lehetlenné tette, mert kulturigények híján az assimilálás kultúreszközökkel sem volt lehetséges, a közigazgatás révén megéppenséggel nem, mert hiszen annak a nyelve még a latin volt. Ezt a veszedelmet pedig a sokat szenvedett ország nem volt képes elhárítani. A törökök 150 év alatt a Tisza vidékét, a Duna-Tisza közének déli részét, sőt a Duna-Dráva szögét is teljesen elpusztították, néptelenné tették, úgy hogy kivonulásuk után Bács-Bodrogmegye összes lakossága 31 ezer, Békés-, Csanád- és Csongrád megyéké pedig együttvéve 20 ezer főre apadt le. Ilyen körülmények között az idegenek betelepítése elől senki sem zárkózhatott el, sőt nagybirtokosaink, pl. Szatmárvármegyében az egykori kuruc vezér, Károlyi Sándor nagy áldozatokat hoztak a telepítések érdekében.²⁾ A telepítés irányelveit Kollonich politikája adta meg: császárhű

Kollonich
telepítési
politikája.

¹⁾ A török hódítás előtt a nagy Alföldön ily nagy kiterjedésű uradalmak inkább csak Arad-, Zaránd- és Biharmegyék területén állottak fenn.

²⁾ Károlyi Sándor telepítéseire vonatkozólag v. ö. Vonház István cikkét a Századok 1914. évi folyamában 303., 405. és 496. l. A XVIII. századi német telepítésről v. ö. még Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpatenländern, Bd. II–III., Bodor Antal: A délmagyarországi telepítések története és hatása, Baróti Lajos: A bánági legrégibb német település története és ugyanő: Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez.

katholikus németeket édesgettek az országba, de az ő telepítésük mellett a telepeseknek nyújtott nagy kedvezmények következtében szívesen önzöltek be a menekülő szerbek és román pásztorok is.

A nemzetiségi arányszám erős megromlása.

A XVIII. századból rendelkezésünkre álló statisztikai adatok megdöbbentő képet nyújtanak arról, hogy a bécsi köröknek a Rákóczi-fölkelés leverése után a telepítési politikával a török uralom idején annyit szenvedett magyarságot milyen mértékben sikerült visszaszorítania. 1720-tól 1787-ig az ország lakosságának lélekszáma 210%-kal emelkedett. Természetes szaporodás 67 év alatt nem eredményezhetett volna ilyen eredményt. Hiszen a föld megműveléséért eleinte még igen kemény küzdelmet kellett vívni, különösen a nem kívülről bevándorolt telepeseknek, mert az országbeliek, ha a lakatlan területekre átköltöztek, nem részesültek azokban a kedvezményekben, amelyeket az idegen telepeseknek biztosítottak. Az országos kormányzat sem óhajtotta, hogy a több évre terjedő adómentesség megadásával adóalanyainak száma megfogyatkozzék és a földesurak is akadályozták jobbágyaik távozását, hogy munkaerőjük meg ne csappanjon. A lakosság lélekszámának ugrásszerű emelkedése tehát a tömeges bevándorlás következménye volt. Bács-Bodrogmegyében, ahova németek és szerbek önzöltek egy évszázad alatt 31 ezerről 227 ezerre emelkedett a lakosság, a Tisza-Maros szögének öt megyéjében, ahol német katonai hatóság intézte a gazdasági vezetést és a telepítést, 45 ezerről 774 ezerre emelkedett. Természetes, hogy a magyarság arányszámának meg kellett romlania, 1787-ben az összes lakosságnak csak 39%-ára becsülik.¹⁾

Nemzetiségi eltolódás a török uralom után.

De nemcsak a magyarság arányszámának megromlása volt a török hódoltságnak s a nyomában bekövetkezett tendenciózus telepítési politikának egyetlen káros következménye. Annak a nagy ürnek, amely a török kiveretése után az Alföld termékeny síkján keletkezett, természetes hatása a körülfekvő vidékekre az volt, hogy annak lakosságát magához vonzotta. A bevándorlás mellett tehát egy belső népmozgalom is támad, amelyet még előmozdított az akkor felállított állandó hadsereg érdekében behozott adó behajtásának módja is. Az adó mennyiségét, t. i. az egyes megyék közt, meghatározott összegekben osztották föl, de kellő előmunkálatok hiányában a népesedési viszonyokat nem vették eléggé figyelembe s így a különböző megyékben az egyes telekre eső adóösszeg nagyon különböző volt. Ez azután állandó kivándorlást idézett elő egyik megyéből a másikba, melynek iránya az Alföld felé irányult,

¹⁾ A XVIII. század statisztikai adatait illetőleg a legbecsesebb anyagot az 1715. és 1720. összeírások és az 1787. népszámlálás szolgáltatják. Az előbbire vonatkozólag v. ö. az országos statisztikai hivatal publicatióját: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. 1720–21. Budapest, 1896. — V. ö. még Aloys Kovács: Développement de la population de la Hongrie depuis la cessation de la domination turque.

annak termékenyebb és eleinte kisebb adóteherrel sújtott vidékeire. Ha nemzetiségeinket akkor kisebb csoportokban telepítik az Alföldre, a magyar környezetben elmagyarosodtak volna, amint elmagyarosodtak pl. Kiskörös és Nyiregyháza tót telepei. Minthogy azonban a magyarság mindig előszeretettel síklakó volt, az elnéptelenedett Alföld a hegyvidék lakosságát is magához vonzotta. Az ő elvándorlásával támadt újabb hézagok azután lecsalták a hegyekből a nemzetiségi népelemeket, *amelyeknek nyelvhatárai ekkor nyomultak beljebb az Alföld felé.*

A nemzetiségi baj tehát Magyarországon a török uralom rettenetes csapásának következményeként jelentkezett. Egyrészt azért, mert a másfélszáz esztendő alatt a nemzet igen sok vért vesztett s az ország legfontosabb területei elnéptelenedtek, másrészt pedig, mert a szomszédos balkáni népek: szerbek és románok, ez utóbbiak különösen a XVIII. századi fanariota-uralom idején annak nyomására tömegesen kerestek nálunk menedéket.

Az 1720-iki összeírás alapján a nemzetiségek akkori arányszámát így kalkulálták: magyar 44.9%, román 19.6%, tót és ruthén együtt 17.6%, német 13.1%, szerb és horvát együtt 4.8%. Az idegenek azonban a következő évtizedekben is szakadatlanul özönlenek be és 1787-ig ez az arányszám még erősen romlott. Majdnem egy újabb századnak kellett következnie, hogy a magyarság ismét felküzdje magát az 1720-ikinak megfelelő arányszámra. 1850-ben, amikor ellenséges osztrák hatóságok végezték itt a népszámlálást, minden igyekezetük ellenére is ismét 41.6%-ot voltak kénytelenek kimutatni a magyarság javára, 1869-ben pedig már 45.5% volt az.

A török hódoltság okozta káros következményeknél azonban sokkalta többet ártott az országnak és a magyarságnak a bécsi udvar 1690 óta üzött nemzetiségi politikája.

Fejtegetéseim fonalát itt ismét ahhoz a beolvasztó törekvéshez kell kapcsolnom, amellyel Magyarországot önállóságától megakarták fosztani s amelyet már jellemeztem. Rámutattam, hogy ez Magyarországon I. Lipót idejében vált veszedelmessé, amikor nyíltan kimondották az elnemzetietlenítés célját. Ez a politika azonban már az első lépésnél nagy kudarccal járt. Az ország önállósága ellen intézett támadások nemzetiségeinket épp úgy elkeserítették, mint a magyart. A Rákóczi-fölkelés, mint parasztmozgalom először a felső tiszai részekben indult meg s a Beszkidekbe menekült elégtelenek közt a ruthének voltak legnagyobb számban, akik mindvégig hűségesen ragaszkodtak vezérükhöz. Hasonló hűek voltak a tótok és ugyancsak Rákóczi oldalán küzdöttek az ujonnan betelepített svábok is. *Csak egy nemzetiség foglalt állást ellene: a szerb.*

Fentebb említettem, hogyan adták magukat a szerbek Cser-

A nemzetiségi
ellentétek
keletkezése.

A szerbek
separatisti-
kus törek-
vései.

novics Arzén ipeki patriárka vezetésével I. Lipót fönnhatósága alá, aki akkor nemzeti szokásaikat és egyházukat privilegiummal biztosította és hogy hogyan következett be mindjárt ezután menekülésök Magyarország még gyéren lakott déli területeire. Még egyszer ki kell emelnem, hogy e letelepítés kimondottan a szerbek kívánsága szerint is csak *ideiglenes jellegű* volt és nekik *sem területi, sem politikai jogokat nem adott*. A visszatelepítés azonban nem következett be és minthogy az 1699-iki karlovici béke egyelőre annak reményét is megsemmisítette, a szerbek helyzetük állandó jellegű biztosítására törekedtek.¹⁾

Ez a törekvés egy katonai kérdésben támadt összeütközésből indult ki. Ámbár 1690-iki privilegiumuk csak az egyházi férfiakat mentette fel a katonaszállásolás terhe alól, az ellen az összes szerbek tiltakoztak. Az ügyben egy idegen hatóság, az erősen magyarellenes bécsi haditanács hozott határozatot, azt állítva, hogy a szerbek nincsenek a megyei hatóságnak alávetve. Ezzel fölbátorították őket, hogy politikai különállást is követeljenek. Alvajdát választottak tehát maguk fölé. Csak ezek után történt az 1691-iki új privilegium kiadása, amelyet Lipót már mint magyar király adott ki, amely azonban politikai ügyekben is fenntartotta a patriárka fennhatóságát. A különállási törekvés azonban csakhamar *területi követelésként jelentkezett: azok a szerbek léptek fel ily követeléssel, akik éppen akkor vették igénybe az ország vendégszeretetét*. Követelték pedig egy oklevél alapján, amely ilyen igényekre őket egyáltalában nem jogosította föl. E követelésükben azonban támogatta őket az udvari haditanács, amely a szerbeknek sok surlódása miatt a hatóságokkal azt a tervet vetette föl, hogy Bács megyében vonják őket össze külön saját hatóságuk alatt.²⁾ Ez az áttelepítési terv maguknak a szerbeknek idegenkedésén hiusult meg. Az 1695-ben új alakban kiadott privilegiumuk tehát a régi állapotot szentesítette.

Kétségtelen, hogy a szerbek separatistikus törekvését táplálta az, hogy régi hazájukban nem éltek földesuri fennhatóság alatt s itt, ámbár nagyrészt kamarai igazgatás alatt gazdálkodtak, e függésbe beletörődni nem tudtak. Viszont a nekik biztosított mentességek: a tized és az állami adó alól méltán keltettek visszatetszést a velük elegyesen lakó magyar és német lakosság soraiban. Kollonich azonban, aki a magyarság elfojtása érdekében a területi megosztás eszközeitől sem riadt vissza s a töröktől visszafoglalt területeken mindig akadályozta a megyei hatóságok restaurálását,

¹⁾ E kérdésre vonatkozólag v. ö. mindenekelőtt Schwicker: *Geschichte der Serben in Ungarn* c. művét, az idézett okmányok meg Czörnig: *Ethnographie der oesterreichischen Monarchie* c. művében a III. köt. függelékében találhatók meg.

²⁾ Czörnig id. mű. III. Beilagen 83. 1.

mindjárt fölismerte, hogy a szerb óhajok terveinek megvalósítására kitűnő eszközül kínálkoznak. A haditanács segítségével a magyar kormány tiltakozása ellenére is a Maros, Tisza, Duna, Száva és Unna mentén katonai határőrvidéket szervezett belőlük. Ezzel teljesedtek a szerb kívánságok, hogy szabad birtokosok legyenek, de szigorú katonai igazgatás alá kerültek, amely a magyar jogok flagrális megsértésével idegen hatóság, az udvari haditanács alá rendelte e határőrvidéki kerületeket. A szerbek e helyzettel nem is voltak megelégedve s ámbár katonai szervezetük révén a Rákóczi-fölkelés idején nemzetiségeink közül egyedül ők állottak császári szolgálatban, 1706-ban az akkor Nagyszombatban folyt béketárgyalásoknál hűségük jutalmául ismét nagy követelésekkel álltak elő, amelyek közt megint felvetették külön területi igényüket.¹⁾ Ezt most sem teljesítették, mindazonáltal, amidőn egy évtizeddel később a passarovici béke (1718) lehetővé tette visszaköltözésüket, a szerbek már nem gondoltak erre s a bécsi körök sem törekedtek arra, hogy az egyetlen magyarországi nemzetiséget, amely Rákóczi ellen harcolt, az országból kitelepítsék. A separatistikus szerb törekvések nagyon beleillettek az ő politikájukba. Erdélyt, ámbár megszünt önálló fejedelemség lenni, tovább is külön igazgatták, különválasztották a katonai határőrvidéket is és nem csatolták vissza a passarovici békekötéssel felszabadult Maros-Tisza szögét sem, hanem azt is katonai igazgatás alatt külön kormányozták.²⁾

A szerb törekvések hatása alatt fejlődött ki azután az oláhok separatistikus agitációja. Ez a nép a kulturánakigen alacsony fokán, teljesen műveletlen pópáinak befolyása alatt állott, akik ellen az erdélyi országgyűléseken sok panasz hangzott el. A római katolikus egyház és a vallási küzdelmek idején a protestáns felekezetek is kísérleteket tettek a görög-keleti oláhok megnyerésére, amelyek azonban kudarcot vallottak. Az oláh görög-keleti egyház nem is volt szervezve és püspökei (vládika) is csak állandó székhelyhez nem kötött nagyobb tekintélynek örvendő papok voltak. Az oláhok ugyan ma azt vallják, hogy 1479-ben már Gyulafehérvárott püspökük volt, az adat azonban, amelyre hivatkoznak, *határozottan belgrádi püspökről szól.*³⁾ Egyházi szervezetük csak 1690 után a szerbek beköltözésével öltött határozottabb formát, minthogy a szerb püspökök az oláhlakta területekre is iparkodtak fennhatóságukat kiterjeszteni. Ez a kapcsolat még bensőbb lett az uniótörekvések alkalmával.

Az oláhság politikai programjának megalkotása csak a XVIII.

¹⁾ Czörnig id. mű. III. Beilagen 100. l.

²⁾ Ezt a területet nevezték Bánságnak, ámbár élén sohasem állott bán.

³⁾ Nem Alba Juliáról, hanem Nándor Albaról szól. Ez oklevél alapján először Ságuna Gesch. d. griechisch-orientalischen Kirche in Oesterreich c. művében 23. l. vitatta a gyulafehérvári püspökség középkori eredetét.

Az oláh separatistikus agitatio.

század közepén történt. Kifejtője Klein Innocentius balázsfalvi görög katolikus püspök volt, aki követeléseit azokra az ígéretre alapította, amelyekkel Bécsből az oláhokat az unió ügyének meg akarták nyerni. E követelések közé tartozott, hogy az oláh pópákat ruházzák föl nemességgel, az oláh lakosságot ismerjék el a többi nemzetekkel egyenjogúnak és fogadják be Erdély negyedik nemzetének. E törekvései közben ő hangoztatta először a hamis dákó-román elméletet, amellyel az erdélyi oláhokat történelmileg Traján császár telepeseihez akarta fűzni. Visszhangra talált ez az elmélet azután a Hóra-féle parasztlázadásban is, amelyben végül a vezetők már Dácia fejedelmeinek nevezték magukat. II. József, aki elvi ellensége volt a nemesség uralmának, a mozgalommal szemben keletkezésekor rokonszenvet is tanusított és nem akarta elhinni azokat a borzalmakat sem, amelyeket a fölkelőkről jelentettek. Katonaszágát mérsékleire intette és tétlenségre kárhoztatta, amivel a parasztok reményeit még inkább fölcsigázta, úgy, hogy ezek azt hirtelték, hogy a császár jóindulatát birják. Így ebben a kérdésben is ellentét fejlődött ki a magyarság és az udvar közt ép akkor, amikor a nemzeti elégtelenség a legmagasabb fokra hágott.

Nemzeti
ellenhatás II.
József rend-
szere ellen.

Mária Terézia uralkodása alatt ugyan sikerült a földaraboló politikát megszüntetni s a még vissza nem kapcsolt területeket az országhoz visszacsatolni,¹⁾ de annál súlyosabb csapás érte a magyarságot II. József (1780–1790) centralizáló abszolutizmusával, amely a magyartól még nyelvét is megtagadta és a német nyelvet akarta hivatalossá tenni. Ez a rendszer a nemzetben, mely 1711 óta — minthogy az országgyűlést csak ritkán hitták össze — ugyszólva csak a törvényhatóságokban (megyékben és városokban) fejthetett ki igazi ellenállást, erős, mindent magával ragadó mozgalmat keltett, amely, minthogy II. József meg sem koronáztatta magát, az 1723: 3. t.-c. alapján a dynastia örökösödési jogát is megszüntnek tekintette, s a szerencsétlen kimenetelű török háború után a Habsburg-hatalomra féltékeny Poroszországnál keresett támogatást. Belgium elszakadása mellett a magyar mozgalom volt akkor a Habsburgok legsúlyosabb megoldandó kérdése.

Ebben a krízisben fejlesztették ki azután a bécsi udvari körök tökéletesen azt a rendszert, amely a nemzetiségeknek a magyarság ellen való uszításával óhajtotta meggyűlöltetni a magyaroknak azt a törekvését, hogy hazájuk függetlenségét diadalra juttassák és az udvart régi alkotmányuk tiszteletben tartására kényszerítsék. Akkor, 1790-ben befolyásoltatva a Franciaországból jövő hirektől is, valószínű forradalmi hangulat uralkodott az országban. A rendek, az egyházak, különböző testületek, sőt a parasztok is gyűléseket tar-

¹⁾ Törvényben kimondta ezt a visszacsatolást az 1741: 18. tcikk. A visszacsatolások azonban tényleg csak évekkel később fogantatosítottak.

tottak, amelyeken kívánságaikat fogalmazták és új alkotmányjogi tervezeteket dolgoztak ki.

A nemzetiségi kérdés akkor öltött konkrét formát, ismét a szerbek iniciatívájára, akik nemzeti congressus megtartására kértek engedélyt a királytól. Ezt a congressust Bécsben a magyar országgyűlés kívánságainak ellensúlyozására, annak ellenlábasaként engedélyezték. És ámbár a szerbek kiváltságai jórészt egyházi természetűek voltak s külön politikai tényezőt nem alkottak, az udvar mégis a congressusra kiküldött commissarius instructióival annak szereplésével, sőt II. Lipót király (1790–1792) szavaival is nyíltan fölbiztatta őket, hogy politikai különállásra törekedjenek. A territorialis kérdés tehát ismét fölmerült, sőt külön kormánytestületet is szerveztek részükre. Már Mária Terézia idejében állítottak fel az udvarnál a szerb érdekek védelmére egy udvari bizottságot, amelyet később állandó jellegű udvari deputatio váltott föl. Ezt a bizottságot, illetve hatóságot a magyar kancellária soha sem ismerte el országos kormány szervnek, de az az erélyes Koller elnökletével mind nagyobb igényekkel lépett föl, míg Mária Terézia uralkodásának végén fölnem oszlatták.¹⁾ Az 1790-iki események hatása alatt azonban az udvar ezt a magyar kormányzatra nézve oly sérelmes hatóságot ismét visszaállította, sőt illyr kancellária formájában szervezte, ami — ámbár a külön illyr kancellária csak két évig működött,²⁾ — positióját a magyar kancelláriával szemben még erősítette is. *Mindez ugyanakkor történt, amikor az országgyűlés törvényes magyar kívánságai elől a legridegebben elzárkóztak.* Ugyanakkor, amikor a király a magyar rendeket valósággal megdorgálta, a szerb congressust legmesszebbmenő jóindulatáról biztosította.

Ezzel kapcsolatosan történt az oláh nemzetiségi követelések kifejtése is. 1791-ben nyújtották be az erdélyi országgyűlésnek a Supplex libellus valahorum-ot, amely Klein Innocentius elveiből nőtt ki. Hivatkozott tehát ez az irat is a dáko-román eredetre s azt állította, hogy az oláhokat a három nemzet 1437-iki uniója zárta ki a politikai jogokból. Kivánták tehát, hogy az oláhokat ismerjék el Erdély negyedik nemzetének, egyházaikat pedig fogadják be a bevett felekezetek közé. Az oláh agitációnak különben melegágya a balázsfalvi görög katolikus püspökség s a vele kapcsolatos Klein Innocentius által alapított kulturális intézmények voltak. A Supplex libellus egyik átnyújtója is az akkori balázsfalvi püspök, Babb volt, aki azonban tanáraival csakhamar ellentétbe került, minthogy a

A szerbek kijátszása a nemzeti törekvések ellen.

Az oláhok Supplex libellusa.

¹⁾ Az illyrische Hofkommission 1745–1747. működött, akkor lett a neve Hofdeputation, melynek megszüntetése 1777-ben következett be. V. ö. erre vonatkozólag Schwicker id. művét.

²⁾ Megszüntette az 1792. I. 10. törvénycikk.

vezetés Sinkai György kezébe ment át, *aki már azt az elvet hirdette, hogy Erdély oláh birtok.*

Történt pedig mindez akkor, amikor nyugaton a nacionalismus még nem ébredt föl, sőt a fölvilágosult irodalom hatása alatt erősen háttérbe volt szorítva.

Ezek az események nyíltan fölfedték, hogy az udvar a jogos magyar nemzeti és alkotmányos igények visszaszorítására egyes nemzetiségek szövetségét keresi. A szerbekről ezt már régen tudták és velük a surlódások mind gyakoriabbakká lettek, a Hóra-lázadás óta pedig már az oláhokról is gyanították. 1792 után azonban megint békésebb évek következtek. Csak amikor a XIX. század harmincas éveinek elején a magyar nemzeti mozgalom ujult erővel tört magának utat és Metternich minden téren akadályokat gördített a kor s a nemzeti kívánalmak szellemében tervezett reformok elé, csak akkor indult meg újra az *aknamunka, amely már most valóságos usztlássá fajult a magyarság ellen.*

Akkor sodorták bele a mozgalomba a horvátokat és a tótokat, akik az 1790-iki bonyodalmak alkalmával még a mi oldalunkon küzdöttek.

Az illyr mozgalom.

A horvátokkal, országuknak a magyar szent koronához történt kapcsolása óta az illyr mozgalmakig sohasem fejlődött lényeges nemzeti ellentétünk. Főuraik és nemességük beleilleszkedett a magyarba és ha politikai céljaik időnként, különösen az Anjouk kihalta után elváltak, ez nem volt nemzeti, hanem párttusa, amelyben a délvidéki urak a szorosabban vett Magyarországon is erős táborra támaszkodtak és viszont. A mohácsi vész után, amikor a részleges (partialis) országgyűlések meghonosodásával rendiek külön tanácskoztak s a védelmi harcokban az ő területeiket katonailag a gráci haditanács ügykörébe utalták, provinciális önkormányzatuk élesekben domborodott ki, jelentőségük öntudatát megnövelte, de még sem érlelt meg semmiféle separatistikus törekvést. A Zrinyiek, a Frangepánok a magyar alkotmányosságért harcoltak és Zrinyi Miklós magyar költő volt. Ez az ország különben történetileg és nyelviileg nem is volt egységes és különösen a Turopolje vidékén jelentékeny magyar nemességet is foglalt magában. Kulturája egészen a magyarsághoz fűzte és újabb fejlődése 1526-tól történetileg is egységgé kovácsolta. Önálló illyr álmait először a Napoleon alapította illyr királyság keltette életre. Nemzeti irodalmi mozgalmuk kifejlődése azonban szintén csak visszhangja volt az akkori magyar mozgalmaknak és Gáj Lajosuk tulajdonképpen Széchenyi István gróf elveit ültette át horvát talajba. Az illyrismus előtt a helyzetre a legjellemzőbb az a szeretet, amelyel a délszláv népköltészet a magyarság és nemzeti hősei iránt viseltetett. A dalmát népköltészet panaszkodott elég gyakran a velencei elnyomás ellen, de magyar elnyomásnak semmiféle emlékét sem

tartotta fenn. Sőt még államjogi tekintetben is a horvátok az osztrák törekvésekkel szemben később is kénytelenek voltak a magyar példát követni, s a magyarokkal a megegyezést keresni, pl. az 1860-iki alkotmánynyal szemben.

A tótoknál is a külön nemzeti öntudat ébredése a magyar törekvésekből átültetett irodalmi mozgalommal indult meg. A szorosabb értelemben vett magyarországi nemzetiségek közt a magyar és a német után a tótok kulturája érte el a legmagasabb fokot. Őket nem választotta el a művelt lakosságtól a keleti egyház, mint a szerbeket és az oláhokat és a lutheránus egyház által fenntartott iskolákban fiaik ugyanabban a nevelésben részesültek, mint a magyar és a német elem. Embereik tehát előkelő állásokba emelkedtek és több neves tudóst is adtak az országnak. Tót nyelven a XVIII. század végén próbálkoztak megszólalni. Akkor azonban éles ellentét fejlődött soraikban. A reformatióval elterjedt bibliai cseh nyelvvel szemben *a saját tót nyelvüket akarták irodalmi színvonalra emelni,*¹⁾ míg egy másik csoport; a pánszláv eszme hívei, a cseh nyelv felé vonzódtak. Magyarellenessé ez a mozgalom csak Kollár János Sláwy dcera (1827) című epikai költeményének megjelenésével lett.

A pánszláv mozgalom a tótok közt.

A harmincas és negyvenes években azután a magyar nemzeti reformmozgalom erősen tért hódított s a nemzeti ellenzék Metternich kormányát mind hevesebben támadta. Kivánságai erőltetésére a kormány mind sűrűbb kötelékekkel láncolta magához a nemzetiségeket, elsősorban azt, amelynek államjogilag a legnagyobb súlya volt, a horvátot. Az 1848 április 11-én a királytól szentesített törvények végre diadalra juttatták a nemzeti törekvéseket. Megalakult az első magyar felelős ministerium.²⁾ Mielőtt azonban kinevezését publicálták volna, Horvátország bánjává kinevezték Jellachich bárót, ki fiatalabb éveiben magyar hazafias verseket írt, akkor azonban a magyar törekvések egyik legnagyobb ellensége volt. Őt szemelték ki eszköznek arra, hogy a magyar függetlenséget, melyhez csak kényszerűségből járultak hozzá, ismét meghiúsíthassák. Ezért történt az ő kinevezése általános megdöbbenésre még a ministerium kinevezése előtt, tehát ministeri ellenjegyzés nélkül. A Batthyány-kormány és Jellachich közt a surlódás mindjárt meg is indult s míg Batthyányt, mikor a bán ellen intézkedéseket kért, csak szép szavakkal tartották, őt magát egyenesen biztatták a provokáló politikára. Most már Bécsből nemcsak arra buzdították a nemzetiségeket, hogy önállóságra törekedjenek, hanem föl is fegy-

Az 1848-iki összeütközés.

¹⁾ A legnevezetesebb e téren Bernolák Antal munkássága, különösen nyelvtana, Grammatika slavica ad systema scholarum nationalium inditio-nibus caesareo-regiis introductum accomadata. 1790. és szótára: Lexicon slavicum-bohemico-latino-germanico-ungaricum. 1825—7.

²⁾ Batthyány-Kossuth-Széchenyi-Déák, stb.

verezték őket a magyarság ellen s a szerbek nyíltan fölkeltek. Ily körülmények közt a bécsi kormány azt óhajtotta, hogy a magyar csapatokat Itáliába vigyék, de viszont a magyar sereg fejlesztéséhez szükséges eszközöktől a hozzájárulást megtagadta. A bécsi kammilla tehát céltudatosan az ország belső békéjének megbontására törekedett és arra, hogy a magyar kormány helyzetét tarthatatlanná tegye. Amikor pedig úgy gondolta, hogy a nemzetiségi elemeket köröskörül fölizgatta és tábornokaival meg is szervezte, azt követelte, hogy az 1848-iki alkotmányt alakítsák át az „összmonarchia” érdekeinek megfelelően. Néhány napra rá Jellachich berontott az országba, amelyet belekényszerítettek a szabadságharcba. Ebben azután a horvátokat Jellachich, a szerbeket Rukawina, az oláhokat Puchner császári tábornokok vezették a magyarság függetlenségének megsemmisítésére. A tótok közül alig pár száz ember csatlakozott a hazaáruló mozgalomhoz Hurbán vezetése alatt. A császáriak azonban nem tudtak eredményt elérni és a nemzet csak a segítségül hívott orosz tulerő előtt rakta le a fegyvert.

Ez az áldatlan politikai uszítás mérgezte meg a magyarság és a nemzetiségek békés együttélését. A szabadságharc leverése után ez tovább folyt. Az országot ismét földarabolták. A szerbek területi kívánságát is teljesítették, külön vajdaságot (vojvodina) szerveztek számukra.

Az alkotmányos utra csak az 1859. lombardiai és 1866. porosz háborúk vereségei kényszerítették rá a bécsi köröket, akik azonban 1867-ben is ragaszkodtak hagyományos politikájukhoz, s a kiegyezés feltételéül a nemzetiségi kérdés rendezését követelték. Így jött létre ugyyszólván octrojálva az a nemzetiségi törvény, amelynek be nem tartását szemünkre vetik.

A dualismus
és a foederalista
törekvések.

A baj azonban, amely a monarchia mai bomlására vezetett, mélyebben gyökerezik. Az osztrák császárság nem volt olyan területileg és historiatlag egységes ország, mint Magyarország. Ethnikailag pedig még kevésbé volt egységes. Az 1848-iki mozgalmak tehát ott is éreztették hatásukat. A dynastikus politika ezen a foederalisatio gondolatával akart segíteni. Az 1860-iki alkotmány ezen az uton kereste a megoldást. A közel ezeréves Magyarország azonban, amely a Habsburgok jogara alatt sem mondott le sohasem önállóságáról, ezt az alapot még az elnyomás idején sem fogadta el és nem volt hajlandó osztrák tartományként élni. A kiegyezés tehát az 1723: 1—3. t.-cikkek alapján azt az álláspontot juttatta diadalra, hogy Magyarország a monarchiának az osztrák császársággal egyenrangú fele.

A dualismus tehát az 1526 óta nagy küzdelmek árán is biztosított függetlenségnek volt újabb diadala. Ha már az ország Ausz-

triától függetlenül nem szervezkedhetett, ez volt a legkevesebb, amivel a monarchia keretein belül megelégedhetett. A dualismussal azonban ellentétbe került a csehekkel, akik a foederalismusnak voltak a hivei és szószólói. A fehérhegyi csata óta az önálló állami életet teljesen nélkülözvén, ők ezzel is megelégedtek volna. A megértés velük annál nehezebb volt, mert a szabadságharc leverése után Magyarországon berendezett *absolutismusnak majdnem két évtizeden át ők voltak a mindenre kész eszközei*. A magyarságnak az üldözése ezekben a nehéz időkben annyira összeforrott az ő nevükkel, hogy a megértést az érzelmi momentum is akadályozta. A kiegyezés után pedig ébren tartotta az ellentétet, hogy a panslav-agitációt a tótok körében a csehek szervezték és táplálták.

Ha ma azt vetik szemünkre, hogy a nemzetiségekkel szemben türelmetlenek voltunk, — bár ezt az utolsó időszakra nézve is lehetne cáfolni — úgy hangoztatnunk kell, hogy *ez a politika csak ellenhatásképpen jelentkezett a bécsi udvar magyarelles és a nemzetiiségeket ellenünk uszító politikájával szemben*. Ha Csehország akárcsak belügyeiben a mienkhez hasonló önállósággal rendelkezett volna, az adott viszonyok közt bizonyára annyira sem lett volna türelmes nemzetiségeivel szemben, mint mi voltunk.

Az ellentét oka.

És aki egy pillantást vet az érem másik oldalára, be fogja látni, hogy *az 1690 utáni szerencsétlen politika a nemzetiségi körökben is nagy türelmellenséget nevelt velünk szemben*. Az 1848-iki alkotmánnyal az oláhok régi kívánsága, politikai elismertetésük valósággá lett és mégis az ellentét ezután élesedett ki igazán. Az oláhok nem fogadták el az 1848-iki egyenjogusítást 1867 után sem és illegális külön comitét állítottak szembe a magyar országgyűléssel. Ez a törvénytelen szerv irányította az államellenes izgatást és szónokolt folyton az oláhok elnyomásáról. Pedig, hogy egy nem magyar anyanyelvű író szavaira hivatkozzam, nagy számbeli, kulturális és anyagi gyarapodásuk nem bizonyítanak az elnyomás mellett.¹⁾

Általában szomszédaink részéről évtizedek óta tervszerű izgatás folyt ellenünk nemcsak Magyarországon, hanem a nyugati államokban is. Mielőtt még a világháború kitört, *már bizonyos térképeket terjesztettek Magyarország tervezett fölosztásáról*, aminek nem csekély része volt abban, hogy népünk kényszerült önvédelemből lelkesedéssel és hiven kitartott a háboruban. És még akkor is, mikor hazája határaitól távol vérzett s közben a bomló monarchiának hol ez, hol amaz a nemzetisége hagyta cserben bajtársait, hogy az ő helyüket is magyarokkal töltsék ki, a lelkeket megmérgező destructiv aknamunka kellett hozzá, hogy végre összeroppanjon.

¹⁾ V. ö. erre vonatkozólag: Schwicker „Die nationalpolitischen Ansprüche der Rumänen in Ungarn. 1894.“ különösen a 29. és 41–43. l.

III.

A fölosztási
törekvések
igazságtalan-
sága.

A mi ellentét tehát a magyarok és a magyarországi többi nemzetiségek közt a XVIII. század óta kifejlődött, annak a szerencsétlen nemzetiségi politikának a következménye, amelyet Bécsből irányítottak a magyar függetlenségi törekvések letörésére. A helyzetet a magyarságra nézve akkor súlyosbitotta az a nagy anyagi és vérveszteség, amelylyel a százados harc járt a török ellen. Ha akkor az Alföld a török uralom következményeként el nem néptelenedik, nemzetiségeink megmaradtak volna eredeti telepédési területeinken — a minthogy ezek határai ma is mindenütt felismerhetők — és nem nyomultak volna beljebb az Alföld irányában, másrészt a nemzetiségi területeken a magyarság délfelé vándorlásával a nemzetiségi arányszám nem változott volna meg a nemzetiségek előnyére.

Ha tehát a békekonferencia hatalmai a nemzetiségek, helyesebben a szomszédos hatalmak igényeinek megfelelően az országot föl akarja darabolni, a magyar nemzetet tulajdonképen azért az önfeláldozó, nagy vérvesztéssel járó küzdelemért büntelné, amelylyel ez a nemzet kultúráját évszázadokon át védelmezte a félhold támadásai ellen.

Deschanel ur ugyan megtagadta a magyar nemzettől azt az érdemet s azt állította, hogy nem a magyar, hanem a szerb védelmezte meg a nyugatot a török ellen. Legyen szabad azonban figyelmeztetnem arra, anélkül, hogy a szerb nemzet ezirányú érdemeit kétségbe vonnám, hogy a szerbek amig ellent tudtak állani, a mi támogatásunkra szorultak, török uralom alá kerülve pedig korántsem fejtették ki azt az ellenállást, mint a magyarok. Mi idegen uralkodó alatt, aki defensívára szorítkozott, társadalmi uton a végeken offenzív szellemű katonaságot fejlesztettünk, amely Bécsből is üldözésnek volt kitéve és másfélszázadon át fenntartottuk a régi közigazgatási szerveket a megszállott területnek legalább felső részében, amikor a szerbek csak egyházi szerveiket tudták fenntartani. És míg ők nagy részben áttértek a hódítók hitére és renegátjaik a legmagasabb méltóságokig emelkedtek a félhold hódító terveinek szolgálatában, a mi népünk a szórványosan előfordult áttéréseket elítélte s a hódító törökkel annyira éreztette ellenszenvét, hogy az magányosan nem is igen járhatott a hódított területeken. Deschanel ur bizonyára azt sem tudja, hogy a déli harangszó, amely egy világ népeit hívja föl munkájuk közben pillanatnyi ájtatosságra, nem a szerbek, hanem a magyarok dicsőségét zengi, ma is hirdetve Hunyadi Jánosnak és magyar seregének a magyar Nándorfehérvár alatt vívott 1456-iki diadalát. Különben is a politikus Deschanel urnál talán e kérdés megítélésében mégis com- petensebb a történetíró Michelet, aki csak úgy, mint az egész keresztény világ, a magyarság ez érdemét méltányló szavakkal ismerte el.¹⁾

¹⁾ Histoire de France VIII. 346. 1. jegyzetben.

A nemzetiségi kérdés fejlődésének irányát — ismétlem — a bécsi politika változtatta meg. Akik azonban *most országunk föl-osztására törekszenek, velünk szemben egyenesen ezt az 1690—1867 évek között megnyilvánult bécsi politikát folytatnák.* Annál igazságtalanabb volna ez, mert ellenségeink igényei igazságtalanok és méltánytalanok. Hiszen a szerbek azt a földet követelik, amelyeen nemzeti szerepségtlenségük egyik legkritikusabb időpontjában a földönfutóknak, mint vendégeknek adtunk szállást, a betelepített románok és szlovákok állítólagos történeti jogai pedig csak történeti hamisítások.

De még ha a jog, az igazság és a méltányosság ellenséges szomszédaink oldalán volna is, ellene mond a fölosztásnak a geopolitikai szempont. A Kárpátok-övezte Magyarország Európának legegységesebb földrajzi alakulata. Nemcsak az az előnye van meg, hogy minden oldalról természetes határok védik, hanem Trencsén-megyétől Ungig ezek minduntalan olyan magasságig emelkednek, hogy lakatlan védőfalat alkotnak az ország körül, Máramaros-megyétől az Aldunáig pedig megszakítás nélkül több kilométernyi szélességű lakatlan erdő és sziklaövvvel választják el a szomszédos országoktól. E természetes védőfalnál azonban még sokkal nagyobb a jelentősége annak a ténynek, hogy az ország valamennyi folyója a peripheriák felől az Alföldre, a Duna-Tisza síkságára foly alá, hogy ott a Duna hullámaival egyesüljön. *Ilyen egységes, centrális geophysikai alkotásu alakulás nincs több.*

Ennek a geophysikai egységnek pedig az ország politikai fejlődésére is nagy jelentősége volt. Ez volt a magyarság leghatalmasabb szövetsége a bécsi politika ellen, amikor az az országot földarabolva, részeiben akarta beolvasztani egy nagyobb birodalom kebelébe. Erdély fejedelemsége is, amely a magyar nemzeti érdekek védelmére alakult, csak addig tudta fönntartani különállását, amíg az Alföld török uralom alatt volt. De nemcsak a magyar történetből bizonyíthatjuk ezt a tételt. Mindazon politikai alakulatok, amelyek a Kárpátok övében belül keletkeztek, ha nem terjedtek ki az egész országra, ingatag alapon állottak! A római hódítás is Pannóniában és Dáciában ennek a bajnak esett áldozatul: mindkettőt megdöntötték a Duna-Tisza közéről előtörő népek. És hasonlóképpen nem tudtak maradandó szervezetet alakítani Dunántulon a gótok, a longobardok és Privina szlávjai, Erdélyben a gepidák, a délvidéken a bolgárok, vagy a Felvidéken a quadok és a markamannok sem, sőt összeomlott komoly ellenállás nélkül az e területre átnyúló nagymorva uralom is.

Ellenben minden alakulat, amelynek sulypontja az Alföldre esett, még ha belsőleg törékeny volt is, bizonyos állandóságra tett szert. A török is csak azért tarthatta fönnt másfélszázadig ural-

Az ország földrajzi egysége.

Az ország földrajzi egységének politikai jelentősége.

mát, mert éppen ezt a területet szállotta meg. Ebben van a magyar államalakítás jelentősége is. A magyar mint pusztai lovas nép a sík- és dombos vidékeket szállotta meg. A Dunántul birtokbavételével összefűzte nemzetünket a művelt nyugattal, a Tiszavölgy megszállásával pedig biztosította uralmát a Tisza mellékfolyóinak területén és innen szállotta meg az erdélyi medencét először a Szamos, majd a Maros völgyén át is. A föld megművelése és a közlekedés szempontjából fontos területek így az ő kizárólagos birtokába jutottak. A nemzetiségi telepítésre az erdők irtásával művelés alá kerülő peripheriakon maradt hely. Ezek a területek, az erdők és a hegyek által a szomszédos országoktól elválasztva, önálló szerepre nem számíthattak, azok a jogok, amelyeket a települők itt a magyar állam kötelékében kaptak, az adott geopolitikai viszonyok között lehető legnagyobb autonómiát adták nekik. Ez a geopolitikai és az ebből folyó gazdasági egység forrasztotta össze egy nemzetté a nemzetiségeket faji jellegük és kulturájuk megtartása mellett is a magyarsággal.

Ha a magyar nemzet a honfoglalás idején számra nézve erősebb lett volna s az ország egész területét kitöltötte volna, ez Európára nézve bizonyára még szerencsésebb alakulatot teremtett volna, azonban elhelyezkedése Európára még így is nagyon szerencsés volt, mert államalakítása gátat vetett minden keletről előnyomuló újabb népáradatnak: bessenyőnek, kunnak és tatárnak, és e nagyon fontos geopolitikai egységet egy olyan nép uralma alá juttatta, amely sem nyugatra, sem északra szomszédait támadásaival nem fenyegette.

A legnevezetesebb volt azonban ez az alakulat abból a szempontból, *mert a kelet-európai államjogi viszonyok kifejeződésében alapul szolgált.* A balkáni szomszédos államok szervezkedése erős magyar befolyással és támogatással történt. A Kárpátoktól északra, az orosz hercegségek egymásközi küzdelmében is Árpád-házi királyaink iparkodtak rendet teremteni. Később a félhold elleni küzdelemben Szerbia és az oláh vajdaság Magyarországra támaszkodott. A legújabb időben pedig Magyarországnak igen fontos szerep jutott a monarchia kialakulásában. A dualista monarchia másik fele: az osztrák császárság ethnikailag és történelmi fejlődésükben különböző tartományokból, geopolitikailag széteső és szertehuzó területekből alakult, amelyek összetartását csak az tette lehetővé, hogy a magyar királyság köré csoportosultak. E nélkül a zárt és szilárd mag nélkül Bukovinát és Galiciát, másrésről pedig az olasz területeket, Dalmáciát, majd Boszniát az osztrák örökös tartományokkal összetartani nem lehetett volna. Az osztrák kormánynak azonban az volt a hibája, hogy ennek a helyzetnek a következményeit nem vonta le, hanem politikája intézésében mindig a német-osztrák tartományok szempontjából indult ki.

A békekötő hatalmaknak bizonyára nem lehet közömbös, hogy miként alakulnak a viszonyok Európa keletén és azzal a veszedelemmel szemben, amely ma az egész világ kulturáját keletről fenyegeti, az olyan természetes védőbástyát, mint Magyarország, nem áldozhatja fel méltánytalan és hamis történeti beállításokra alapított igényeknek. Mert ugyan hogy volna elképzelhető a Felvidék tótjainak állandó kapcsolata Csehországgal, mikor e két nyelvileg és fajilag nem is azonos, hanem csak rokonnépet Pozsonytól Csacáig magas hegyek lácolatai választják el, amelyek következtében a Felföldet gazdasági és politikai érdekeik mindig a magyar Alfölddel fogják összekötni és nem Csehországgal, amelynek ez a föld geophysikai konfigurációja következtében valósággal hátat fordít. Hogy volna elképzelhető, hogy Erdély vagy talán még egyes határos magyar megyék is Romániával együtt éljenek szerves életet, azzal a Romániával, amellyel csak néhány nehezen járható szoroson át tarthat fenn gyarló összeköttetést a havasok vad, hónapokon át járhatatlan széles övének át, mikor a Maros és Körös völgye, mindenekfölött azonban a Szamosé, amely széles és népes völgyével mintegy az Alföld folytatásaként mélyen belenyul az erdélyi medencébe, ennek az országrésznek minden vitális érdekét Magyarországhoz fűzi.

És képzelhető-e, hogy a magyarság, amelynek függetlenségi törekvéseiben másfélszázadon át Erdély volt a védőbástyája, valaha is belenyugodjék annak elszakításába; vagy hogy belenyugodjék királykoronázó városának, a törökuralom idején fővárosának, Pozsonynak elvételébe és a Felvidékébe, amelynek kulturális fejlesztésére fordította minden erejét, amikor a félhold az Alföld művelésében megakadályozta s ahol kulturális életének régi emlékei, megkimélve a török pusztitástól, a Felvidék városaiban leggazdagabban maradtak korunkra?

Az ilyen felosztás újra felidézné a népvándorlás-korabeli helyzetet, amikor a sik, a Felföld és Erdély népei szükségkép ismét ellenségekként kerülnének szembe egymással és megbontanák annak az országnak a békéjét, amelyet geophysikai alakulata a benne élő nép egységes országává jelölt ki. *És ha a Kárpátok övének belül az egység megbomlik, elvesztek Európára nézve mindazok az előnyök, amelyek reá az ország természeti alakulatából származhatnának.* Akkor Magyarország nem védőbástyája többé a nyugatnak és megszűnik jelentősége abból a szempontból is, hogy a monarchia felbomlásával bekövetkezett káoszból e földrajzi egység körül újra szilárd államrend kristályosodjék ki. Ha ezt az erőt a győztes hatalmak fölládozzák egyes szövetségeseik szertelen és telhetetlen hatalmi vágyának, *akkor a balkáni tüzfészket áthelyeznék Magyarországra és a volt monarchia területére, amelynek sorsa, rendje és békéje pedig közelebből érdekli a nyugatot, mint érdekte a Balkán.*

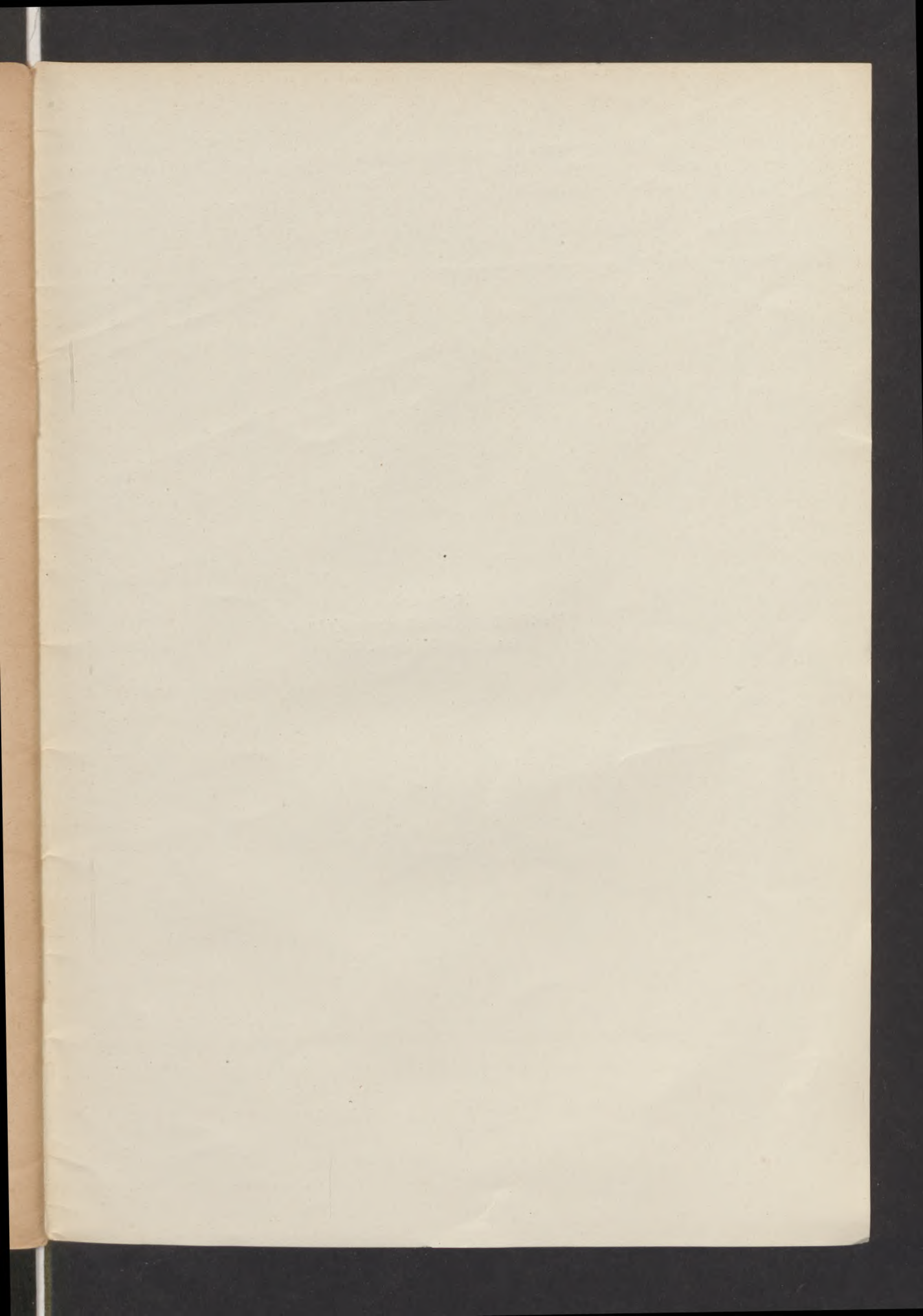
1909-ben Jovan Cvijić, a belgrádi egyetem földrajztanára az annexió alkalmából brosúrát írt a szerb kérdésről, amelyben azt a követelést állította föl a monarchiával szemben, hogy Bosznia és Hercegovina keleti határszélén egy széles sáv engedessék át Szerbiának, amelyen át kijárást kapjon a tengerhez. Ezt az írást a következő szavakkal fejezte be: „Ha megtörténnék, hogy Ausztria-Magyarország nem venné figyelembe a szerb nép legitim törekvéseit, ha makacsul végeredményében életéhez való jogát tagadná meg tőle, egyedül ő lesz felelős a művelt világ előtt azokért a terhes eseményekért, a melyek nem maradhatnak el, s a melyeknek következményeit természetesen az egész Európának viselnie kell.“¹⁾

Nem foglalkozhatom itt azzal a kérdéssel, hogy a szerbek ezen követelésének mennyiben volt része a háboru kitörésében, de figyelmeztetnem kell rá, hogy *a mai helyzetben a magyar nemzet kénytelen ugyanezzel a kijelentéssel élni s a földarabolási törekvésekkel szemben a jövő szükségkép bekövetkezendő eseményeiért a felelősséget azokra hárítani, akik az ilyen terveket hozzájárulásukkal sanctionálnák.*

¹⁾ „Quoi qu'il arrive, si l'Autriche-Hongrie ne consent pas a tenir compte des légitimes aspirations du peuple serbe, si elle s'obstine à lui dénier en fait le droit a la vie, elle restera seule responsable devant le monde civilisé des événements graves qui ne peuvent manquer de se produire, et dont l'Europe entière aura naturellement à supporter les conséquences.“ Jovan Cvijić: L'annexion de la Bosnie et la question Serbe. Paris. 1909. p. 70.

Nyomatott
Kertész József könyvnyomdájában.
Budapest, Nádor-u. 28.